STUDII DE ARTĂ

GHEORGHE FOCȘA

EVOLUȚIA PORTULUI POPULAR ÎN ZONA JIULUI DE SUS

280.135

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITY LIBRARY

Biblioteca Centrală
Universității Iași
II 280.135
BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Bibliotecă Universității Iași

STUDII DE ARTĂ

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ZONA CERCETATĂ

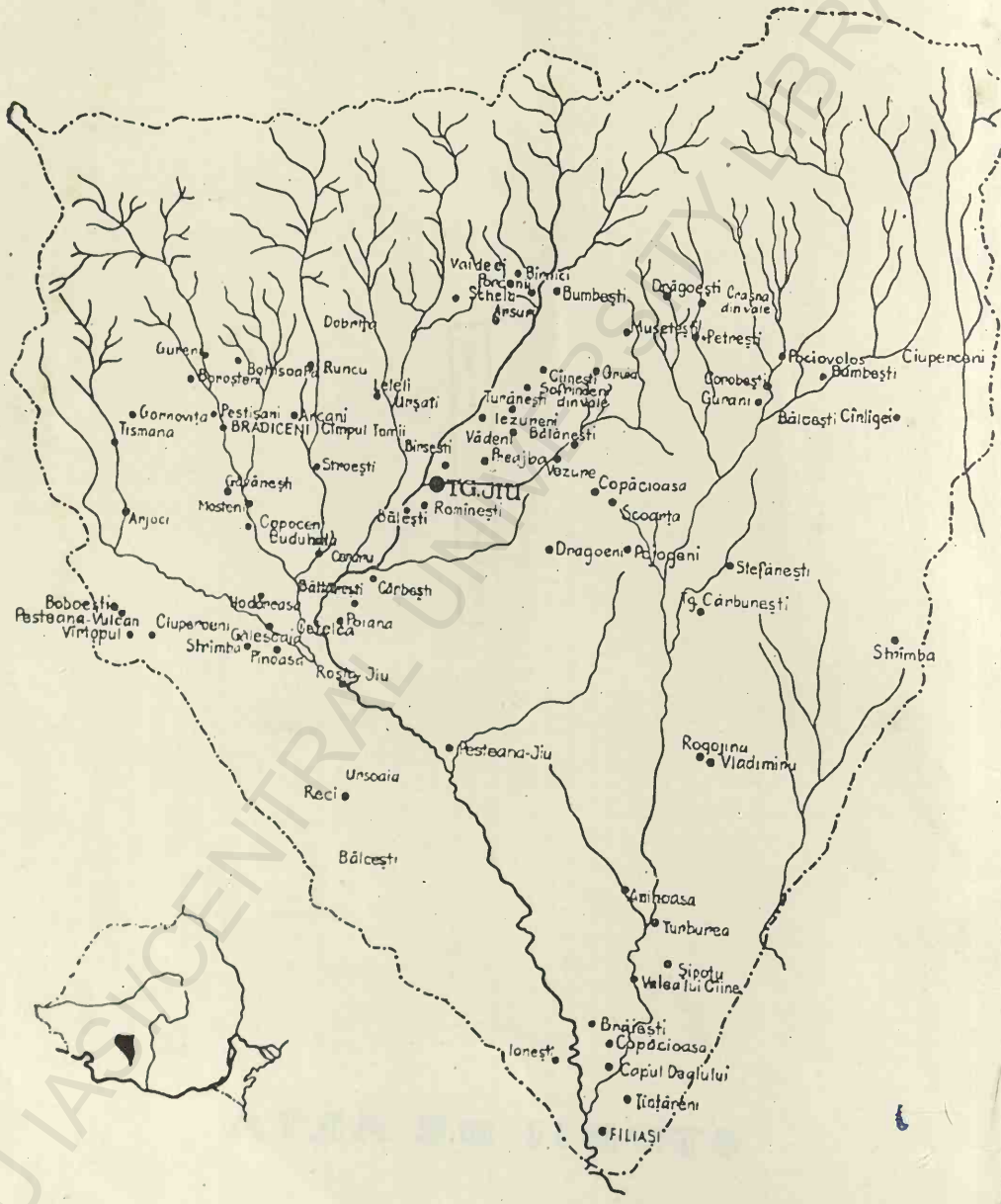

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

GHEORGHE FOCŞA

EVOLUŢIA PORTULUI POPULAR ÎN ZONA JIULUI DE SUS

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

6.04.93
B.C.U. „M. MILESCU"
— IAŞI —
Nr. 723554

391(498.2)(02.063)=59.0

Coperta: Catrinţă cu alesături din lînă şi lînică.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

URME ȘI DOCUMENTE ISTORICE

Bogăția naturală și minunata înzestrare a pămîntului patriei noastre cu toate cele de trebuință pentru viața omenească a făcut ca acest teritoriu să fie locuit din cele mai îndepărtate timpuri.

Urmele vieții umane în Munții Parîngului și ai Vulcanului vin dintr-un trecut mai îndepărtat decît al celor din alte regiuni ale țării. Ele numără cel puțin 50.000 de ani înaintea erei noastre.

Adăpostindu-se prin grote sau prin peșteri naturale, oamenii din acele vremuri preistorice au lăsat urmele vieții lor în desene scrijelate pe pereții stîncoși ai acelor adăposturi pe care le împărțeau cu animalele sălbatice și unde s-au găsit zgîrieturi reprezentînd roți, figuri de animale, călăreți etc.

Cercetările arheologice din aceste locuri și mai la sud către Cîmpia Dunării scot la iveală urmele unei vieți organizate datînd din mileniile patru și trei înaintea erei noastre, cînd oamenii au creat o cultură caracterizată prin dispariția nomadismului și apariția unui nou mod de viețuire și locuire, stabilă, sedentară, oglindită în prezența bordeielor și a colibelor la suprafața pămîntului.

Atunci oamenii au descoperit arta construirii adăposturilor, arta olăriei și arta țesăturilor pentru îmbrăcăminte. Este perioada începutului cultivării primitive a cerealelor și creșterii animalelor domestice, cînd femeile au învățat să răsucească fibrele textile jupuite de pe tulpina plantelor și să toarcă firele de lînă sau de păr din blana animalelor. Fusul din lemn și rondelele din lut uscat la soare sau ars în foc, greutățile pentru războiul de țesut cu firele urzelii agățate vertical de ramurile arborilor

BCU "CAROL I" UNIVERSITY LIBRARY

sau de grinda adăposturilor primitive sînt o parte din descoperirile tehnice ale oamenilor care au trăit pe aceste locuri în neoliticul superior, adică acum 5—6 mii de ani.

Mult mai tîrziu, documente literare și monumente plastice comemorative de mare valoare istorică și artistică ne oferă descrieri și imagini plastice care ilustrează locuința, îmbrăcămintea, uneltele și felul muncii, obiceiurile și credințele populațiilor care au trăit pe acest teritoriu [1].

Analizînd îndepărtatele izvoare ale istoriei vechi, constatăm că obîrșia portului popular din zona cercetată vine de la iliri, traci, geți și daci. Dacă examinăm mai atent desenele sau fotocopiile care reproduc cele 134 basoreliefuri cu 2500 figuri de pe Columna lui Traian de la Roma, găsim în portul dacilor multe asemănări cu cel al țăranilor noștri de astăzi.

Pantaloni strîmți cu manșete îngustate sau crăpați puțin la glezne, cămăși largi și lungi pînă aproape de genunchi, strînse la mijloc cu cingătoare îngustă; unii aveau mîneci lungi cu bentiță. Pe umărul drept purtau o pelerină (glugă), pe cap o căciulă țuguiată, cu vîrful puțin îndoit spre stînga; în picioare încălțăminte din piele, fără tocuri (opinci).

Femeile dace purtau cămăși scurte, pînă mai jos de mijloc, cu răscroitură pătrată la gît, tivită pe margini — pe unde-și băgau capul cînd se îmbrăcau — cu mîneci potrivit de largi, încheiate cu bentiță — un fel de ie, poale lungi de la brîu pînă la glezne, legate la mijloc cu bete înguste, cu o fundă în față sau pe șoldul stîng, către spate; în picioare ele aveau

---

[1] «În țara asta, spune marele istoric grec Herodot, crește cînepa care seamănă foarte mult cu inul, e însă mult mai groasă și mai mare ca el. Crește și singură și semănată și dintr-însa își fac haine tracii, foarte asemănătoare cu cele făcute din in, așa că cine nu cunoaște cînepa cu de-amănuntul nici nu poate deosebi dacă sînt de cînepă sau de in.»

«Spre deosebire de sciții nomazi, observa încă un alt geograf grec, *Strabon*, la care, alături de bou, calul este animalul principal, *geto-dacii* aveau, alături de bou, oaia; turmele sînt marca lor bogăție. . . Păstorul este alături de agricultor principalul reprezentant al vieții rurale, *cojocul îmblănit de oaie este haina națională pe vremuri de iarnă.*»

Tot atît de interesante sînt observațiile consemnate de marele poet latin *Ovidius*, exilat la coastele Mării Negre, după care la populațiile din aceste locuri «femeile fac toată treaba gospodăriei: macină grîul cu rîșnițe de mînă, care se găsesc în toate locuințele preistorice, cară apa purtînd vasele pe cap, *ele țes pînza de cînepă din care fac hainele lor și ale bărbaților*».

Coșurile, diferitele împletituri din rafie și din papură, plasele și năvoadele de prins pește, bărcile scobite într-un singur trunchi de copac (monoxilul) pentru pescuit ori pentru trecut apele, carele, plugurile și toate lucrurile din lemn, sfîrșind cu casele; armele, hamurile, *cojoacele, șubele, căciulile, opincile* etc. erau, ca și astăzi, treburile bărbaților.

1. *Ctitori în port popular din biserica «Sfinții Îngeri» Pojogeni, Tg.-Jiu 1834.*

încălțăminte asemănătoare cu a bărbaților iar pe cap o maramă legată la ceafă, cu marginea din spate în semicerc, cu panglică sau o dungă de cusături deasupra frunții.

Cu douăsprezece secole mai tîrziu, cînd oastea lui Carol Robert a fost înfrîntă de romîni la Posada (9—12 noiembrie 1330), cu săgeți și

bolovani rostogoliți din stînci, un document important pentru cunoașterea portului popular arată că ostașii lui Alexandru Basarab Voievod I erau « simpli țărani cu lungi căciuli de oaie, cu sumanul pe umăr și cu iţarii strînși pe picior ».[1]

Îmbrăcămintea populației de la sate, remarcabilă prin simplitatea ei, prin armonia culorilor, prin măiestria și varietatea cusăturilor și a motivelor ornamentale, dovedind în același timp distincțiune, frumusețe și multă originalitate, a fost de multă vreme admirată cu viu interes de către străinii care au călătorit prin ținuturile noastre. În secolele 17, 18 și 19 aceștia și-au însemnat impresiile în texte publicate în diferite limbi străine și mai ales în numeroase ilustrații care constituie tot atîtea documente despre aspectele portului nostru popular din diferitele regiuni ale țării. [2]

Documente valoroase, multe încă inedite, sînt, pentru aceleași secole, *foile de zestre*, cu arătarea « lucrurilor mișcătoare și nemișcătoare» printre care și piesele de îmbrăcăminte, cu care erau dăruite fetele la căsătorie. [3]

---

[1] Iorga N. — După *Chronicon Pictum* — Analele Acad. R. S. II. T. XXXVIII (1915—1916), Mem. Secț. Ist. București, 1916, p. 83 și 84.

[2] Dăm ca pildă două dintre aceste lucrări:

a. «*Recueil de cent estampes représentant différentes nations du Levant*» — Culegere a o sută stampe reprezentînd diferite națiuni din Levant — a marchizului de Ferriol — gravate după tablouri pictate după natură la 1707—1708, sub îngrijirea lui Le Hay și publicate la Paris în 1714, dintre care sînt interesante pentru noi planșele 79, 80 și 81, costume boierești de influență turco-orientală.

b. « *Album Valaque*» — Vues et costumes pittoresques de la Valachie dessinés d'après nature par Michel Bouquet (1807—1888) et litographiés par Eugène Cicéri, Férogio et M. Bouquet, Paris, 1843. Din acest « *Album Valah*», cu vederi și costume pitorești din Muntenia, desenate după natură de M. Bouquet, și litografiate de Eugen Cicéri, Férogio și M. Bouquet, la Paris, 1843, sînt mai ales interesante planșele 3, 6 și 9 cu port popular original și pitoresc.

[3] Amintim ca pildă pentru zona Jiului de Sus foaia de zestre întocmită în Groșerea, la sfîrșitul secolului XVIII și care enumeră printre altele: « trei suflete de țigani», un număr oarecare de vite, o ladă și țesături de casă, iar ca piese de îmbrăcăminte: « 4 rochii, 3 perechi pantofi, 3 perechi de catrințe, 2 scoarțe noi, 1 prestelcă de lustré, 1 pălărie de mătase, 1 scurteică îmblănită cu vulpe roșie, 5 cămăși femeiești, 1 cămașă de socru, 1 pieptăraș . . . »

Originea feudală a celui care înzestrează este pusă în evidență prin prezența celor 3 suflete de țigani robi și prin amestecul dintre puține piese de îmbrăcăminte populară cu cele mai numeroase confecționate din materiale importate.

Și mai interesantă este încă foaia de zestre întocmită la Voitești, în luna martie, leatul 7327, adică în anul 1819, prin care o familie țărănească obișnuită dăruiește: « den moșii den trei părți una fie-mea Oprea și gineri-meu Pătru din partea mea de moșii preste hotar, or pe unde li se va veni, și i-am mai dat două răzoare de vie *și un răzor i-am dat pentru pătură că n-am avut*. Și i-am mai dat optsprezece pruni să stăpînească ei, copiii lor și nepoții, cîți Dumnezeu le va dărui pînă-n veac, pricum le-am dat den vite pricum la vale să arată vitele ce-am dat și den țoale: o vacă cu viței în fóie, un mînzat, o rîmătóre, 2 capre, *4 cămăși noi și un (a) de purtat, 2 zăvelci, 1 briu, 4 cîrpe* (marame de cap).

2. *Costume de ctitori*

BCU IASI CENTRALA UNIVERSITARA LIBRARY

3. *Costume de ctitori*

Cum arătau aceste piese de îmbrăcăminte acum un veac și jumătate, putem stabili cu două feluri de documente frecvent întîlnite în satele cercetate: piesele din costumele vechi pe care le mai găsim păstrate în fundul lăzilor locuitorilor din regiune și imaginile colorate, pictate cu destul realism în vechile biserici de lemn, ca cea de la Schela spre pildă, din 1828, și cea din Lelești, cu numeroase chipuri de ctitori țărani, îmbrăcați în portul popular local.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PRELUCRAREA MATERIALELOR FOLOSITE LA ÎMBRĂCĂMINTE

Materialele de bază folosite la confecționarea pieselor de îmbrăcăminte sînt, de multe veacuri, cînepa, inul, lîna oilor, blănurile și pieile animalelor și, abia în ultimele două secole, din ce în ce mai mult bumbacul de import sau, de curînd, cel cultivat în țară și borangicul, procurat prin creșterea viermilor de mătase în gospodărie.

În satele de păstori și agricultori care se întind ca un mare evantai de sub poalele Vulcanului și Parîngului, avînd la nord ca puncte extreme Tismana-Sohodol și Baia de Fier-Polovraci, și urmînd apoi cursurile rîurilor Jiu, Gilort, Jaleș, Amaradia etc. — pînă la Capul Dealului-Filiași în sud [1], aceste materiale, cerute de nevoile imperioase ale vieții, au putut fi procurate în toate timpurile.

Pregătirea lor necesită o serie de munci întemeiate pe cunoștințe tehnice elementare, pe care poporul le-a dobîndit în decursul experienței sale istorice.

PRELUCRAREA CÎNEPEI ȘI LÎNII

a. Cînepa de vară sau de toamnă, cu două varietăți care ajung la maturitate în două momente diferite, se recoltează separat. Firele smulse cu rădăcină sînt legate în *mărunchiuri* și așezate în căpițe acoperite cu iarbă, la *mucezit*. Cînepa de toamnă, bine uscată, este mai întîi bătută ca să se scuture sămînța. Pentru *topilă*, *mărunchiurile* se așază *vîrf la cotor* în baltă stătătoare amenajată alături de firul apei curgătoare, pentru a preîntîmpina

[1] Zona cercetată în vara anilor 1950—52 în cadrul Institutului de Ist. Artei al Acad. R.P.R. și pentru lucrările Muzeului Satului, București.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

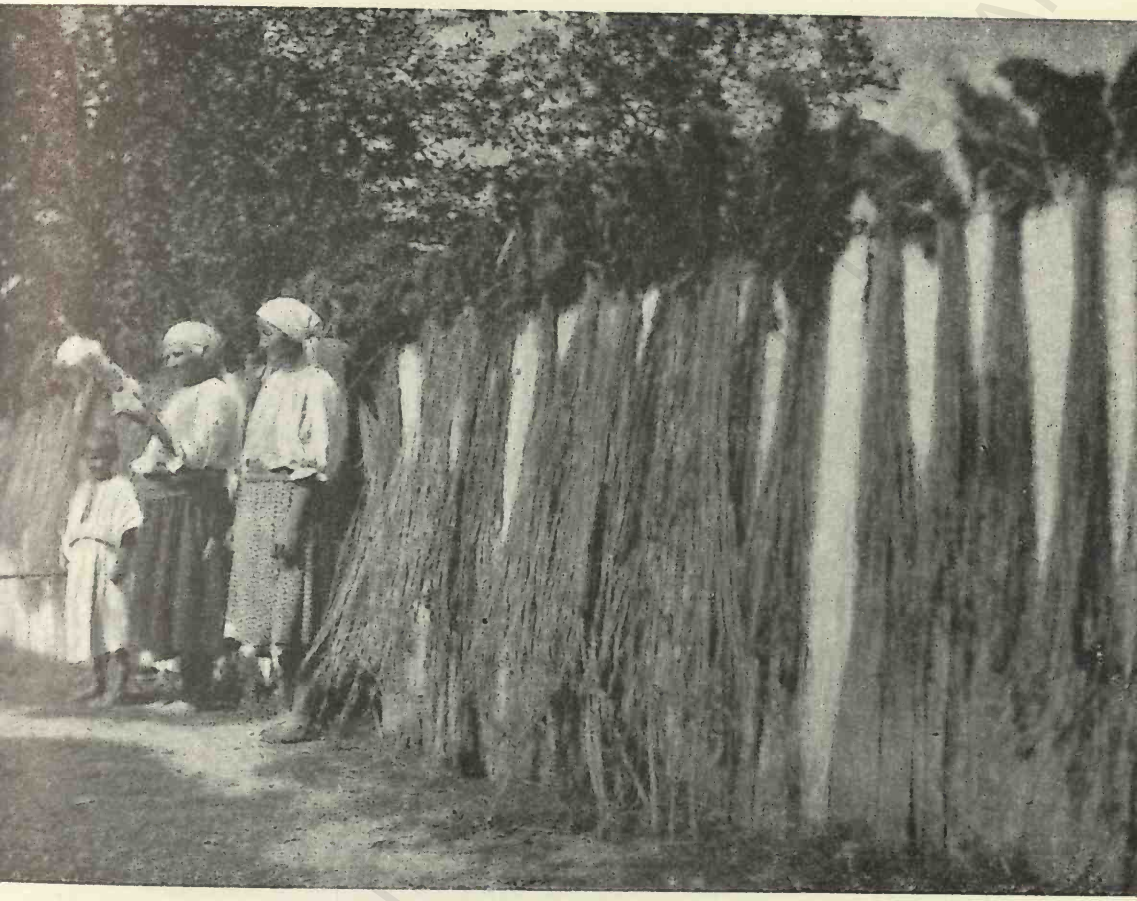

4. *Cinepa de toamnă pusă la uscat pe gard*

împingerea și dispariția lor cu valurile la o viitură mai mare de ape. Cînepa de vară stă la *topit* 3—8 zile, timpul variind după temperatura apei și după grosimea firelor plantei; cea de toamnă, cu tulpina mai groasă și la vreme mai răcoroasă, are nevoie de 10—15 zile.

Scoasă din topilă, cînepa se spală în apa curată din albia rîului, se întinde pe lîngă garduri, se usucă la soare. Cea de vară este trecută apoi direct la meliță, iar cea de toamnă este mai întîi fărîmată cu *bătuca*, *bătăleţul* sau *bătătoriul*, făcut din lemn tare de stejar sau de salcîm, care lovește firele groase așezate în curmeziș peste brațele *proţapului*, rezemat cu capătul desfăcut de gard sau sprijinit pe două picioare, care îl țin în poziție oblică la înălțimea potrivită pentru muncă. Cu *proţapul* și cu *meliţa* se sfărîmă și se scoate partea lemnoasă — *pîzdăriile*.

Fibrele scuturate se trec prin dinții lungi, metalici, ai *dăracului* și ai *pieptenilor*. În aceste operații se aleg trei sau patru sorturi diferite de material. Firul cel mai lung și cel mai fin, *fuiorul*, tras cu mîna printre dinții dăracului și ai pieptenului, se face fuioare, se perie cu peria din păr de porc. Fuioarele frumos înnodate laolaltă în număr variabil, pînă la 56 bucăți, se fac *funii*, *rînghii*, *coade*, sau *cununi*, care asigură buna păstrare a materialului. Din 5—6 fuioare deznodate din cunună se fac caiere și *tortul* se toarce pe fus, pregătind firul pentru urzeala și bătătura cea mai fină. A doua calitate trasă cu pieptenele, făcută caiere, sînt *cîlţii*, ceva mai groși, *stupa* sau *stupăreaţa*. Grupele de 15—16 caiere de cîlți legate laolaltă alcătuiesc un *braţ*.

Din *stupăreaţă* se toarce firul obișnuit pentru urzeală și pentru bătătură. Se scot apoi *druganii*, cîlți mai groși folosiți pentru bătătură la țesături mai groase, iar ceea ce rămîne în dinții pieptenului constituie *sgrebenii*, calitatea a patra și cea mai proastă, folosită numai la bătut în țoale groase. *Druganii* și *sgrebenii* nu se torc cu fusul; ei *se îndrugă* cu *druga*, o răsucitoare cu roată de 8—10 cm. în diametru.

Fuiorul tors în fire subțiri se trece de pe fuse pe *rîşchitor* și se face *jurebii*. Jurebiile se moaie în apă, se bat cu lopata, se freacă cu mîinile ca să se moaie bine, se presară cu cenușă din lemn și se așază în *pîrlău*, un trunchi de copac găurit, ca un vas cilindric. Peste ele se mai toarnă deasupra o căldare de cenușă și 5—6 căldări de apă clocotită, «ca să se coacă». Leșia străbate printre fire în toate direcțiile și se scurge în pămînt prin fundul liber al vasului de lemn. A doua zi se scot din *pîrlău*, se curăță de cenușă, se spală, apoi se așază din nou cu un alt strat de cenușă deasupra și se toarnă cîte 5—6 căldări de apă clocotită. A treia zi operați se repetă. În cea de a patra zi firele sînt gata, se spală în apă rece curată se usucă și din fiecare jurebie se face un ghem. Ghemele se folosesc la

urzit pe parii gardului și mai recent pe *urzitor*, sau se deapănă în *sculuri* pe *vîrtelniță*, de unde firul este apoi trecut cu *sucala* pe țevi, folosite în *suveici*, ca bătătură la războiul de țesut [1].

La urzit se folosesc *numărăturile* — grupe de cîte trei fire și *păpușile* — grupe de cîte zece numărături sau 30 de fire.

Pentru pînză *se ord* (se urzesc) de obicei 12 *păpuși*. La cergi se urzesc fire mai puține deoarece sînt mai groase. Firele urzite se ridică de pe parii gardului sau de pe urzitor, se scrobesc în apă călduță amestecată cu tărițe de grîu și puțin untdelemn, ca să se moaie la țesut, se usucă și se înnoadă cu îndemînare într-un singur *lanț*, ca să nu se încurce. Un capăt al firelor urzelii se fixează într-o covată sau postavă sub bolovani grei de piatră, jos în mijlocul curții, celălalt capăt se întinde bine și se *înveleşte* printre vergele subțiri pe sulul dinapoi al războiului de țesut. Se așază *bîrglele;* ițele (2, 3, 4 etc.), legate jos de *iepe* și sus de *căluşei;* se pun *fuşteii* care țin *rostul* și spata; se *năvădeşte* trecînd firele prin *cocleții ițelor* și printre dinții de lemn sau de trestie ai spetelor. Firele sînt legate la sulul de dinainte și se întinde *gura pînzei*.

În trecut și în unele sate, chiar pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea, pentru cînepă s-a folosit un război de țesut primitiv, improvizat din 6 furci cu crăcană bătute vertical în pămînt, într-o groapă acoperită, săpată sub poala pădurii afară din sat, numită *argea* [2].

b. Din lîna de oaie, spălată, uscată la soare, scărmănată, dată la dărac și la piepteni, se scot două sorturi: firul lung, tare și lucios numit *păr*, tors de obicei pentru urzeală; firul scurt, moale și pufos, care prinde mai bine

---

[1] Exprimate pe scurt în graiul locului, aceste operații succesive, de la cules la războiul de țesut, sînt pentru cînepă următoarele: — « o murez în baltă, o bat la proțap, o pieptăn în dărac, aleg: fuior, cînepă de tors, zgrebeni, pîzdării. De la dărac o pun în furcă, o torc, o fac fire, o fac jurebie pe rîșchitor, o dapăn pe vîrtelniță, o urzesc pe gard sau pe urzitor. » Maria D. Bărbulescu — satul Paltin, com. Raci — 1951.

[2] « Am auzit că țăsa cînepa în argea. Au fost bătuți pari în pămînt » . . . (Ion Niculescu, 69 ani, Glodeni, 16.IX.1951.) — « Pînza asta de tort zice că se țesea *în argea!* Zice că bătea niște furci în pămînt și țesea acolo în groapă! Ungea cu seu firele, să meargă spata prin ele! Țesea la lumina focului și la *ciob* cu seu! » (Lisaveta D. Andrei, 74 ani — Bibești, 2.IX.1951.) — « Punea jăratec de foc sub natră și punea mereu mînjală din zăxite (tărițe) de grîu c-o treanță . . . argeaua era foarte lungă și mînzălea natra aia și punea foc să nu se jupoaie firele, să stea tot calde . . . » (Ecaterina G. Popescu, învățătoare, 45 ani, Pojogeni, 10.VIII. 1952.)

culorile, numit *canură*, folosit mai ales pentru bătătură. Lîna toarsă pe fuse se așază pe rîșchitor și se face ca și bumbacul, *motche* de un sfert de kilogram sau mai mari.

ÎNĂLBITUL ȘI DATUL LA PIUĂ

Pînza țesută din cînepă sau din in se moaie de repetate ori în apă curată curgătoare sau de izvor și se întinde pe iarbă curată, în zi însorită — *se înălbește*.

Stofa țesută din lînă, *dimia*, *se dă la piuă*, iar *țolurile* și *păturile* se dau la *vîltoare*, unde *se învelesc*.

Satul Arcani, vechiul Arquina, este vestit în toată regiunea pentru numeroasele sale pive. Încă la începutul secolului al XX-lea, el mai avea peste o sută instalații tehnice din lemn, puse în mișcare prin forța apei. Fiind situat în centrul regiunii, satul are avantaje speciale: apa Jaleșului cu debit constant și temperatură călduță în tot timpul anului, lemnul de arin, rezistent la apă, bun pentru construcții de *ciuturi* și *roate*, lemnul de stejar pentru *oale* și cel de fag pentru *ciocane* sau *maie*.

În trunchiul gros de stejar secular se dăltuiesc una sau două cavități mari — piua cu una sau cu două *oale*, piua cu una sau cu două *guri* — în care se așază dimia, izbită de maiele făcute din lemn mai moale de fag. Aceste ciocane au la capetele de jos crestături în scară numite *bureți* și în spate o *limbă* înfiptă în unghi drept. Roata și fusul sînt puse în mișcare de rotație prin forța apei în cădere — *babele* fusului așezate cruciș prinse de limbile maielor se ridică pe verticală. Apoi ele scapătă din angrenaj și cad alternativ în jos, izbind dimia umedă din *oală* [1]. Ele lovesc în timpuri diferite, și crestăturile sau *bureții* din capătul de jos determină învîrtirea dimiei pentru ca întreaga țesătură să primească loviturile necesare. Într-o oală intră 50 pînă la 70 coți de stofă (circa 33—47 m), care este supusă prelucrării prin loviturile repetate ale ciocanului de lemn, un timp variabil de la 8 la 24 ore; primele trei-patru ore în apă rece și celelalte în apă caldă Timpul de prelucrare variază după calitatea materialului, după tehnica țesăturii și după grosimea care se dă stofei. Pentru hainele de iarnă se

[1] *Despre arhitectura și mecanismul tehnic al pivelor*, vezi Gh. Focșa « Arhitectura populară din zona Jiului de Sus» 1953—300/P.

cere stofă mai groasă, ceea ce se obține prelungind timpul de prelucrare la piuă.

Dimia scade la piuă pînă la o treime din lățime și o zecime din lungime și chiar mai mult.

Pentru identificarea stofelor care se adunau la Arcani din toate satele Olteniei, s-a folosit multe veacuri *răbojul cu țăncuși*. Țăncușul se scoate dintr-o bucățică de lemn cioplit cu briceagul pe patru muchii după ce s-a încrestat mai întîi, cu ajutorul a trei semne liniare deosebite, lungimea exactă a stofei. Țăncușul se coase la tivul *vigului* sau al valului de stofă, iar partea de jos mai mare, cotorul *(răbojul)* se păstrează de proprietar pînă i se restituie stofa prelucrată, cînd poate verifica cu absolută siguranță identitatea ei — « dacă se lovește țanc pe țanc».

5. *Cinepa mai groasă de toamnă se sfărimă cu maiul pe « proțap », apoi se trece la meliță*

Crestăturile se fac pe aceeași față netedă înainte să se crape și să se detașeze *țăncușul*. O crestătură liniară subțire, făcută prin simplă apăsare cu lama briceagului, reprezintă unitatea I = 1. Aceasta se poate repeta: II = 2; III = 3; IIII = 4. O crestătură oblică, puțin mai largă, reprezintă cifra 5; / = 5; o crestătură dreaptă dar mai largă, obținută prin scoaterea

materialului dintre două crestături drepte la distanță de 1 milimetru una de alta, reprezintă cifra 10. Cu cele trei semne liniare distincte se pot indica toate lungimile posibile.

PRELUCRAREA BLĂNURILOR ȘI PIEILOR

Blana de miel, de oaie și de capră, pielea de oaie, de capră, de porc, de vițel și de bou etc. trec și ele prin diferite faze de prelucrare, înainte de a fi folosite în confecționarea diferitelor piese de îmbrăcăminte.

Blana de miel sau de oaie, destinată pentru căciuli și cojoace, se presară cu praf de sare și tărîțe de secară pe partea proaspăt jupuită, se adună « carne la carne» în cocoloși și se ține două-trei zile lîngă sobă la căldură, unde se rotește strînsă de cîteva ori pe o parte și pe alta. Apoi se usucă afară pe prăjină, « se curăță și e gata tăbăcită», bună pentru căciuli și cojoace, dar mai scorțoasă. Sînt mai bune blănurile argăsite. Blănurile tăbăcite, cum s-a arătat mai sus, sînt introduse într-un hîrdău plin cu o soluție făcută din amestec de apă sau zăr cu tărîțe de secară și sare, care se ține lîngă sobă într-o cameră călduroasă. Ele se învîrtesc în hîrdău din trei în trei zile timp de două săptămîni. Se încearcă cu unghia zgîriind pe porțiunile lipsite de lînă — între picioare, la *ie*, la uger și dacă se ia pielița de deasupra — se socotește că sînt gata argăsite.

Blănurile tunse bine de lînă se bagă în hîrdăul plin cu var diluat ca pentru văruit, se amestecă de 2—3 ori pe zi, timp variabil pînă la opt zile, apoi se scoate, se curăță lîna cu cuțitul sau cu o custură specială și rămîne *hușteiul* gol. Din el cojocarii fac iră albă ori meșină colorată în roșu, negru, verde etc. folosită la ornamentat pieptarele și cojoacele.

Și argăsitul pieilor de porc sau de vită, pentru opinci, pentru curele și chimire, sau pentru talpă, cunoaște două modalități tehnice deosebite:

a. Se prepară *răboială* din făină de porumb fiartă ca un terci diluat, n care se introduc, după răcire, pieile animalelor și se țin în hîrdău la căldură, amestecînd de 2—3 ori pe zi, un timp variabil, cam douăzeci zile. Se curăță apoi părul cu sapa, se spală și se usucă.

b. Se prepară *argăseală* din scoarță de gorun măcinată (mai bună fiind cea de primăvară) și făină de *gogoși de tufă*, în cantități egale — la care se adaugă 1/3 sare — se fierbe cu apă, și după ce se răcește, se moaie bine pielea în soluție. Se amestecă de 2—3 ori pe zi. După două-trei zile pielea

6. *Tunderea unui berbecuț — Satul Lunca-Vladimiru*

se scoate, se scurge, se zvîntă și argășeala din hîrdău se fierbe din nou cu o altă cantitate din amestecul de scoarță și făină de gogoși de tufă, se răcește și se reintroduce pielea în hîrdău. Operația se repetă la două-trei zile, un timp variabil care poate ajunge pînă la o lună și jumătate. Pentru încercare, se taie bucățele mici din părțile mai groase, se usucă și din ele se taie șuvițe înguste. Dacă se observă o dungă neagră, lucioasă, în grosimea stratului de piele, operația nu e gata; ea trebuie continuată pînă dispare dunga negricioasă din mijlocul stratului de piele.

Cunoașterea multora dintre aceste operații tehnice simple de prelucrare a fost foarte răspîndită și în multe cazuri generalizată în regiune, unde oamenii au fost siliți de nevoi să învețe a prepara materialele necesare pentru îmbrăcămintea pe care trebuiau să și-o procure singuri.

CULORI VEGETALE

Gama cromatică a fost multă vreme alcătuită din culorile naturale ale materialelor: alb, negru, maron, sablu și gri. Această gamă de culori s-a îmbogățit treptat de-a lungul veacurilor, prin culori extrase din plante și arbori, folosind, în rețete diferite: rădăcinile,scoarța, mugurii, frunzele, florile, fructele etc. Multe dintre acestea s-au cultivat apoi în mod special pentru această nevoie, ca roiba — din rădăcina căreia s-a scos roșul închis sau roșul aprins, *cicic* — care a căpătat în unele locuri valoarea unui important document istoric, răsărind mereu pe locurile unor sate de multă vreme dispărute.

Printre cele mai frecvente culori vegetale folosite în regiune sînt: — *negru* — din coajă de anine (arin) fiartă cu calaican; — *negru* — din tină (noroi) cu sovîrf; — *negru* — din boabe de fasole neagră — plămădită 24 ore și apoi fiartă în apă; — *roșu închis* și *roșu aprins* — (cicic) din rădăcină de roibă, pisată, plămădită 24 de ore cu apă, fiartă 2—3 ore; în zeama strecurată se fierb firele o jumătate de oră. Se folosește ca fixativ gintarul (drojdia depusă pe butoiul de vin), urina, piatra acră; — *galben*— din coajă de răchită fiartă; — *galben* — din muguri de răchită; — *galben deschis* — din coajă de măr pădureț (măr sălbatic), pisată și fiartă primăvara cînd pornește mîzga (seva); — *galben portocaliu* — din frunze de gutui; — *galben portocaliu* — din coajă de ceapă; — *albastru închis* (turchez) — din scoarță de *mojdrean* — un arbore asemănător cu frasinul; scoarța tocată se fierbe

cu apă. S-a folosit mai ales la vopsit lîna pentru brîuri cu cîmp albastru; — *albastru* — din rădăcină de ștevie (felii), boabe negre de fasole, grăunțe de usturoi, dospite în leșie tare făcută din cenușă de lemn, cu piatră vînătă (lulachiu), într-o oală așezată la umbră, vara, în grădină, pînă la două săptămîni; — *verde închis* — din coji verzi de nuci, fierte pînă se înmoaie; — *verde mușchi* — din rădăcină de urzică, pisată și fiartă ca și cea de roibă; e bună toamna pînă la îngheț; — *maron* (cafeniu) — din scoarță de nuc, pisată și fiartă; — *maron închis* — din frunze de nuc fierte toamna o jumătate de oră (în zeama strecurată se pun firele cu frunzele așezate deasupra ca să fiarbă înfundat). Nucul conține iod care fixează. Nu se decolorează nici la soare; — *gri* — din scoarță de ulm, pisată și fiartă 2—3 ore; — *gri cenușiu* — din floare de fin, coajă de gorun (1/1) și coajă de plop (1/4), fiecare în amestec.

În general materialele colorante se fierb în apă, care se lasă să se răcească, și se strecoară; în această zeamă curată se fierb firele toarse. Se usucă, apoi se spală în apă rece și, dacă e necesar, se înmoaie într-un fixativ: zeamă de varză acră, apă sărată, gintar, piatră acră (alaun).

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PORTUL FEMEIESC

Costumul femeiesc — opera migăloasă și răbdătoare a fetelor și femeilor tinere îndeosebi, s-a realizat cu multă muncă. Ca stil el are linii armonioase, cu bogată policromie, pornind de la utilizarea armoniei originare și primordiale a trei culori fundamentale: alb, negru și roșu, dispuse în pete mari de culoare după canoanele artei decorative. Deși complex, el nu are nimic greoi sau prea încărcat. Ornamentarea se dezvoltă pe toate piesele componente, dar pune în evidență un remarcabil simț al măsurii: simplitate și bogăție totodată. Comod, costumul poate fi utilizat deopotrivă la muncă și la joc. Din punct de vedere artistic el este superior celui bărbătesc.

Vara *albituri și cătrințe* — cămașă lungă din două piese cusute laolaltă și mai recent separate — *ciupag* de la brîu în sus, și *poale* de la brîu în jos, din cînepă, bumbac sau material combinat în culoarea albă, naturală; ornamentele cu mult negru. Cătrință mai îngustă în față, numită și *fîstîc*, cu ornamente dispuse în lung, pe verticală; *cătrințoi* la spate, mai lat și chiar puțin mai lung în trecut, cu ornamentele dispuse în lat, în rînduri orizontale. Urzeala din cînepă, din lînă sau din bumbac, bătătura din lînă. Cîmpul sau fondul cu roșu vișiniu sau roșu aprins (cicic) — ornamentele policrome. La mijloc, *brîul* lat peste poale, roșu, albastru sau în mai multe culori și *brăciri* înguste, în vergi sau în ochiuri policrome, peste cătrință. Picioarele goale la muncă, *opinci* sau *inimei* în zilele de sărbătoare. În vremea din urmă, pantofi și ciorapi de fabrică. Capul, cu două coade împletite, așezate pe spate, la fete, acoperit cu șervete învărgate, sau cu *cîrpe în cornuri* în trecut, o *boște* sau un batic, în prezent. Îndată

după căsătorie *peșchir* [1] lung sau *cîrpă lungă* din cînepă, bumbac sau borangic. Capătul drept trecut pe sub bărbie se rotește pe după cap peste umărul drept și cade liber în față; capătul celălalt atîrnă peste umărul stîng pe spate. « S-alegeau cele măritate din fete după cîrpa asta » [2], ea fiind un indiciu despre starea matrimonială a purtătoarei.

Iarna opinci și *tureci*, cu obiele din dimie sau *cirepi*, *cioricei*, din lînă de oaie, lucrați în cîrlige cu flori, *cu șerpi după picior*. Zăvelcă încrețită pe

[1] Șervet — cuvînt de origină turcească.
[2] Floarea Gheorghe Bugă, 73 ani, Curtișoara Tg.-Jiu, 16. VII. 1950.

7. *Pe cap femeile poartă tot felul de greutăți — doniță cu apă de la fîntînă, banița și sacul cu boabe de la moară, coșul cu păstăi de la cîmp etc. Catrințele de la spate au ornamente policrome rînduite pe orizontală. Găleșoaia-Pinoasa.*

8. *Port de vară la muncă — cămăși albe simple, catrințe negre de lină cu ciucuri în față, brăciri în ochiuri colorate la mijloc, cîrpă de pînză pe cap. Găleșoaia-Pinoasa.*

două sau pe trei sfori la mijloc, *zăvelcă în bete*, plisată, numită adeseori și *opreg încrețit*. În ultima jumătate de veac *vîlnicul*, tot încrețit. Vestă din dimie sau pieptar din blană de miel. Haină albă sau șubă din dimie *brînășită* cu găetan negru sau albastru pînă la sfîrșitul secolului XIX. Dulamă verde ori vișinie cu blană de miel și de jder, la fetele bogate, arătînd influență turcească. Băibărac pe talie, din lînă seină, în culoare naturală gri, în ultimele două decade. Pentru mireasă se aleg piesele de îmbrăcă-

9. *Port de sărbătoare pentru fete — ciupag cu poale și zăvelcă în vergi — ornamente în forme geometrice pe mînecă Pojogeni*

minte cele mai ornamentate, în materialele cele mai fine: zăvelcă înflorată și numai în mare lipsă, cătrințele; pe cap gluguși de brîu roșu și ramură de busuioc; fes roșu la fetele bogate, « încă eu m-am măritat cu fes roșu, cu ciucure negru, dar cu fes, ca turcii, cu căciulă. Ne lua nașu fes roșu care era mai avuți. Care era mai sărăcuță se ducea cu brîu roșu pe cap »[1]. Peste fes cîrpă albă sau barișuri verzi, galbene etc. De la începutul secolului al XX-lea, sovon din boște, tul, beteală, cunună de mărgăritar și la gît *ghiozdan* sau *zgardă* din mărgele mărunte, armonios colorate.

Inventarul alcătuind zestrea miresei, în care se concentrează maximum de efort artistic în piese de îmbrăcăminte și țesături destinate darurilor de nuntă și gătelii interiorului, cuprinde un număr de piese diferite:

[1] Floarea Cheorghe Bugă, 73 ani, Curtișoara Tg.-Jiu, 16. VII. 1950.

ciupage, cătrințe, zăvelcă, vîlnic, perne, căpătîie, scoarțe sau pături, cergi, macaturi, peșchire lungi și din cele mici, batiste, țol și pernă pentru șeaua calului ginerelui, două duzini de cîrpe lungi din borangic.

Analiza acestor inventare de nuntă oferă un bogat material pentru clarificarea legăturilor artei populare cu starea materială și diferențierile, pe categorii sociale. Cele mai scumpe elemente ale inventarului artistic popular, dintre piesele de îmbrăcăminte și dintre cele folosite pentru găteala interiorului, zăvelca și scoarța din lînă, cîrpa lungă din borangic, dulama din postav sau catifea importată, piese realizate din materiale scumpe și cu mai multă muncă, cu toată presiunea tradiției și a modei, nu fac parte din inventarul de nuntă al fetelor sărace.

La cele cu posibilități materiale mai mari, piesele de îmbrăcăminte au dobîndit o mai mare strălucire, fiind bogat ornamentate cu produse de fabrică — fir metalic, paiete, mărgele colorate, linică etc.

Fetele sărace, constrînse de nevoie, se mărgineau la materialele pregătite în casă din produsele gospodăriei și la ornamentele tradiționale cele mai simple.

Deosebirile după categorii sociale pot fi încă și mai clar ilustrate prin piese de îmbrăcăminte cu diferențe specifice în ornamentică și cromatică — brîu albastru, curea cu trei sau patru cuprinse, ornamentată cu iră policromă, fes roșu și dulamă verde sau

10. *Port de sărbătoare pentru neveste — ornamente geometrice și florale pe mîneca ciupagului. Vladimiru.*

BCU SIBIU CENTRALA UNIVERSITARA LIBRARY

11. *Port de sărbătoare pentru nevastă — cămașă cu ciupag, vestă neagră, opreg la spate cu ornamentele în lat, în față catrință cu ornamente policrome din linică și fir dispuse în lung, cîrpă lungă de borangic, batistă cu frunze de viță. Ceauru, Tg.-Jiu.*

vișinie de influență turcească. «Brîu albastru purtau muierile care erau mai chiabure . . . și care era mai săracă făcea brîu roșu, vopsit cu roibă!»[1]

În general portul femeiesc din zona etnografică a Jiului de Sus cuprinde diferite piese de îmbrăcăminte și de podoabă: — bariș, batic, brăciri, brîu, busuioc, cămașă (ciupag și poale), cătrință (cătrincer, cătrințoi), cîrpă (cîrpă în cornuri, cîrpă lungă), cojoc, cojocel, ciorapi, cioricei, cirepi, cizme, curea, dulamă, fîstîc (cătrincer), fes, ghiozdan (din mărgele la gît), haină albă din dimie (șubă), haină brînășită, haină neagră de dimie, haină seină, inel de ceară, inel metalic, inimei, obiele, opinci, opreg, opreg încrețit, palton, pantofi, pieptar, propoadă, salbă de bani, șervet învărgat, sovon, șoarță, șurț, tureci, vîlnic (încrețit), vestă din dimie albă, vestă neagră, zăvelcă (încrețită).

În legătură cu ele trebuiesc menționate și diferite părți componente precum și termeni care indică unele cîmpuri ornamentale: — altoi, brînași, bertiță, brățară, broșchiță, ciocoți, cleți, ciucuri, cordea, dantelă, fodori, fodră, obînză, horbotă, plăntică, șuică neagră; altiță, blană (pe piept, pe umăr, pe mînecă), cheie, clin, încreț, umăraș, tighel.

[1] Floarea Gheorghe Bugă, 73 ani, Curtișoara, Tg.-Jiu, 16. VII. 1950.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

12. *Port femeiesc de sărbătoare — cămaşă bogat ornamentată în negru, zăvelcă cu alesături policrome din linică, brăciri în ochiuri, ctrpă lungă din borangic. Curtişoara, Tg.-Jiu.*

13. *Port femeiesc de sărbătoare — ciupag cu poale, zăvelcă plisată — cîmpul roșu și ornamente alese din linică în diferite culori — brăciri în ochiuri, cîrpă lungă din borangic. Curtișoara, Tg.-Jiu.*

Analiza concomitentă a materialelor, a tehnicii, ornamenticii și cromaticii ilustrează o interdependență și un riguros paralelism în evoluția acestor aspecte ale artei populare în îmbrăcăminte. Perfecționările tehnice și utilizarea de noi materiale și culori, în funcție de evoluția generală economică și socială, antrenează evoluția concomitentă și în ornamentică. Toate piesele componente ale costumului sînt supuse deopotrivă și în mod simultan la transformări corespunzătoare.

Analizînd o serie de exemplare găsite pe teren, cu o vechime care merge pînă la 150 ani în trecut, putem stabili mai multe tipuri succesive de costume, corespunzătoare cu tipologia fiecărei piese componente, studiată în mod separat.

1. Cămașa femeiască este partea cea mai împodobită. Ornamentele au mereu aceeași dispoziție. Rîurii sau rîndurile sînt așezate pe aceleași cîmpuri ornamentale cu mare varietate în compunerea și structura orna-

14. *Detaliu de ornament de pe o cămaşă. Curtişoara Tg-Jiu*

BCU IASI

15. *Port femeiesc de sărbătoare — ciupag cu poale, bogat ornamentat: alesături din bumbac negru — încreţul brodat cu alb, zăvelcă plisată — cîmpul cu roşu din rădăcină de roibă, vergulițe în galben şi albastru închis, vergi mai late din bumbac alb; cîrpă lungă cu alesături din borangic, brîu lat — cîmpul albastru şi «chite» de flori colorate. Curtişoara, Tg.-Jiu.*

BCU IAŞI LIBRARY

16. *Detaliu de ornament ales de pe mîneca unei cămăși. Curtișoara, Tg.-Jiu.*

mentului. În lungul bustului pe piept, unde ocupă o suprafață mai mare — *blană;* — la guler în jurul gîtului, în lungul *gurii cămășii*, deschisă întotdeauna în față sub bărbie; pe umeri șase rînduri transversale, pe *altiță* și la *încreț*. Trei rîuri sau rînduri pe mînecă în jos. La unele cămăși mînecile sînt strînse sub *bertiță*, la altele ele sînt mai largi în partea inferioară. La unele tipuri de cămăși rîurii merg oblic *peste mînă, rînduri în piezuri* iar la spate două, trei sau patru rînduri de *flori ținute* și *flori rupte, flori sărite* sau *mutate*, adică izolate.

Unele expresii indică în același timp punctul ca element tehnic și ca ornament sau parte componentă din ornament: cusut în cruci [1], cusut în toiege [2], cusut la muscă [3], pășituri, sucituri etc. Altele se referă numai la tehnică: bătut cu acul, ales pe rost, ales cu mîna, ciupag după spetează, țesut în strînsură, țesut cu schimbări în ițe, ales pe sec în călcătură, rîuri în cocleți...

Sensul evoluției tehnice merge de la cusătura cu acul — în cruci la un fir pe dos, în toiege, sau la muscă, pe față — la țesutul și alesul în război: ales cu mîna în fire, ales cu spetează, ales în cocleți. Acestea sînt etapele succesive ale evoluției tehnice în timp, folosite la ornamentare.

Putem deosebi cîteva tipuri principale de cămăși, la definirea cărora concură elemente de tehnică și de ornamentică interdependente.

a. Cămașa de muncă, din tort în tort, pînză groasă sau mai fină din cînepă nu este niciodată cu totul lipsită de ornament. În unele sate, la Ceaurul și Tămășești îndeosebi, se folosesc în ornamentică fire de cînepă colorate în galben sau maron cu foi de ceapă, frunză de gutui, muguri de salcie și calaican. Unele exemplare au calități artistice remarcabile, care amintesc tradiția milenară a cusăturilor, admirate de Herodot la femeile tracilor și de Ovidiu la cele ale dacilor. Dispoziția ornamentelor este asemănătoare cu cea de la cămășile de sărbătoare. Unele ornamente sînt mai simple — cheițe oarbe, șempălău, linie șerpuită, colți mărunței, rînduri de cîrloabe; altele sînt mai complicate — creci,

[1] *Crucea* este punctul cel mai simplu și mai arhaic. Se prind cu acul două fire din urzeală și trei (de obicei mai subțiri) din bătătură — o *numărătură* — pentru a ajunge la crucea dreaptă, regulată.

[2] *Toiegele* sînt cruci de două sau trei numărături. Ele oferă mai mult spor la muncă, reducînd timpul de lucru.

[3] *Mușțele* sînt puncte mici, izolate, făcute tot din cruci. Se folosesc la rîuri foarte mici.

frunza viei cu vrej și struguri etc.

b. Cămașa cu ornamentul cusut cu acul la un fir pe dos este tipul cel mai vechi (circa 150 de ani) pe care-l mai găsim pe teren. În jurul gîtului, peste pînza încrețită se află un guler foarte îngust, ornamentat cu elemente simple—*crecuțe*, *cîrliguțe*, sau mai frecvent *cruciulițe*, cu arnici negru și roșu. Mîneca încrețită jos sub bertiță are două rîuri în lungime, motivul cel mai des întîlnit fiind *furchițele* sau *furculițele*. Cele 6 rînduri transversale ale altiței sînt despărțite în obinzele, între care apare la unele exemplare lucrate la începutul secolului al

17. *Port femeiesc de sărbătoare — ciupag cu poale — ornamentele alese în negru și umplute cu mărgele colorate. În față — cătrință în roșu cu ornamente policrome alese în lung. În spate — cătrințoi cu ornamentele în lat. Cîrpă lungă din borangic și vergulițe din mătase. Bălănești, Tg.-Jiu.*

XIX lea, ca element distinctiv, *firicica*, din aur sau din argint. Sub *altiță*, se află *încrețul* cu galben–*rumînește*. Gura cămășii în piept este tivită cu ață și încadrată de o *îngrădea*, o linie frîntă din arnici negru și roșu. *Cheotoarea* se face din fire de ață răsucite. Pe *spătoi* se pun patru rînduri de flori, dispuse izolat, *flori rupte* sau *flori sărite*.

c. Cămașa în toiege. Ornamentul este cusut cu acul, pe față, în toiege, negru, roșu și galben. Rîurii de pe mînecă sînt dispuși oblic, *peste mînă* fiind alcătuiți din furci, toiege, după modele mai vechi, boboci (flori), spic de grîu, spic întreg sau jumătate de spic, urma caprei, curpenea (vrej) și *zîmte*.

18. *Port femeiesc de sărbătoare—ciupag cu poale, catrințe, cîrpă lungă din borangic. Ornamente florale la ciupag. Leleşti, Tg.-Jiu.*

19. *Port femeiesc de sărbătoare — ciupag cu poale — ornamentele cusute pe rînduri oblice — zăvelcă plisată în vergi — brîu lat cu cîmp negru și « chite» de flori, cîrpă lungă din borangic cu alesături. Ceauru, Tg.-Jiu.*

BCU ASTRA UNIVERSITY LIBRARY

20. *Cămașă (ciupag) ornamentată cu motive geometrice și florale în arnici roșu și fir metalic; încretul brodat cu alb. Zona Jiului de Sus.*

d. Cămașa cu mărgele are rîurii aleși cu mîna prin schimbarea ițelor pe războiul de țesut, în alesătura pe rost. În spațiile conturate cu arnici negru sînt cusute mărgele mărunte, colorate în roșu, galben și albastru, dispuse în diferite forme: flori, cruci etc. La unele exemplare din acest tip s-au folosit și fluturii metalici. Jos, mîneca este încrețită sub bertița lată de trei degete, acoperită de un ornament în negru și de curpenea în roșu. Peste piept se află două rîuri de flori dispuse oblic, iar pe gulerul îngust, diferite motive decorative: curpenea, șărămpae, urma caprei, laba curcii. Gura cămășii are *zîmte* peste tiv, sau *muște cotite* cu *gheara curcii.*

21. *Cămașă (ciupag) — cu ornamente geometrice cusute din linică verde închis, altiță, încret cu alb, rîuri pe mînecă în jos — la piept două rîuri din « flori rupte ». Zona Jiului de Sus.*

22. *Cămașă (ciupag) cu mînecă răsfrîntă. Broderii cu arnici albastru vinăt, la un fir pe dos; încreștul alb. Zona Jiului de Sus.*

Peste spate alternează în negru și roșu două rînduri oblice și două din flori *rupte*. Poalele sînt bogat brodate în *șebace* și ornamente cu mărgele colorate, încadrate în bumbac negru: vîrtelnicioare, cruci și flori sau rînd *în piezuri*, cruciulițe, muște cotite, colțuri. Acest tip de cămașă, realizat către sfîrșitul secolului al XIX-lea prezintă multe variante cu o bogată ornamentare policromă, vie și armonioasă. Pe guler, rîuri din mărgele albastre și verzi reprezintă cruci. Pe pînza încrețită, sub guler, se coase cu arnici

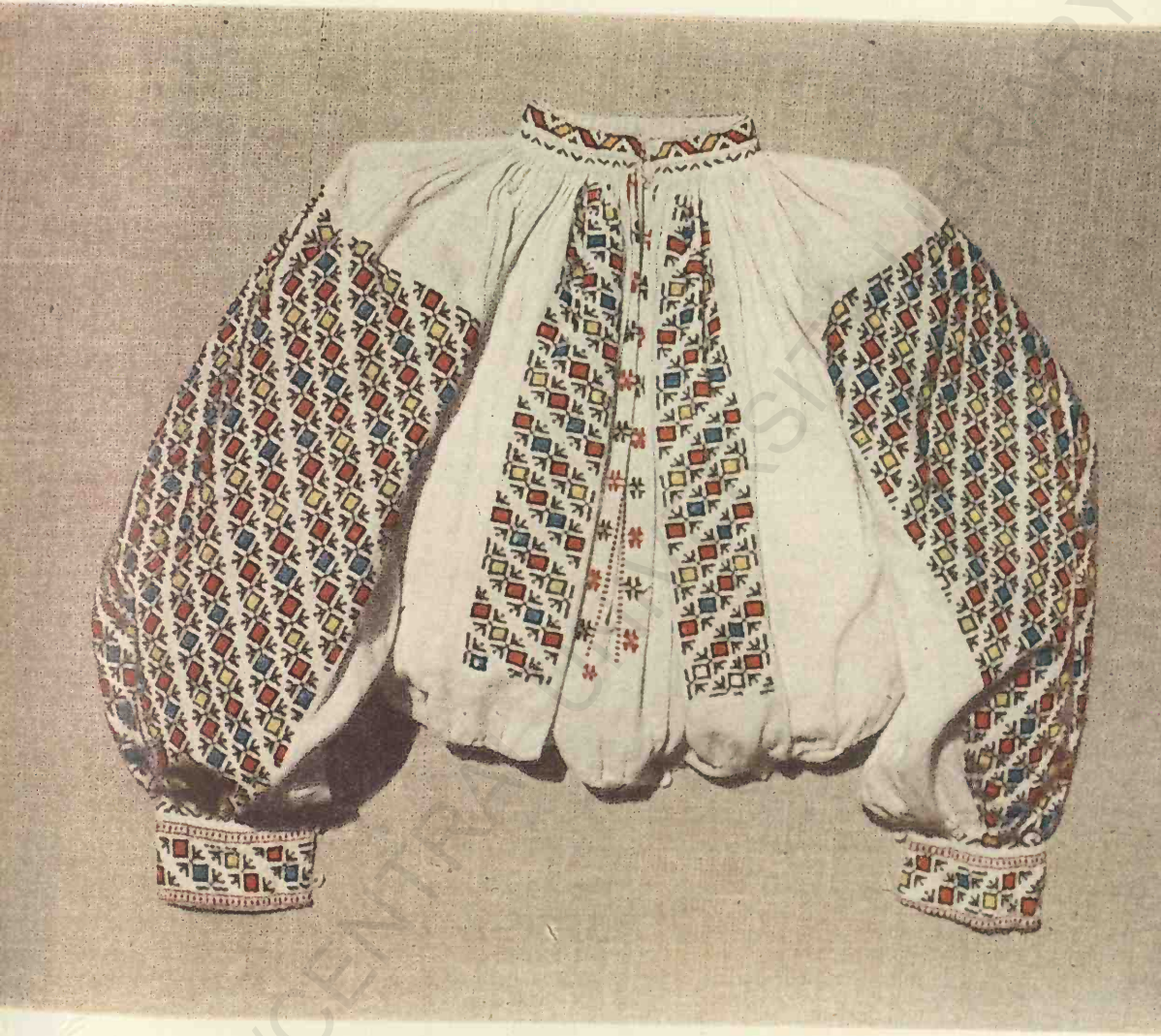

I. *Cămaşă (ciupag) de mireasă. Bălăneşti, Tg.-Jiu.*

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Bibliotheca Universitătii Iasi

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

negru un rînd *curpenea*. *Pieptarul* este împodobit peste piept cu rîuri, brebenei și tămîioare înflorite, la margine avînd colțuri făcuți cu igliță. Ciupagul este ornamentat pe lîngă gură cu boboci și creci, arnici negru și mărgele colorate. Peste mînă se află rîuri avînd în partea de jos un rînd cu scorpii iar pe tivul mînecii, *colțuri* făcute cu igliță. Spătarul este ornamentat cu *creci prerupte din rînd*, iar muchia sa are *un rînd ținut* din boboci și flori [1].

e. Cămașa în speteze are rîuri alese cu speteaza, încrețul cusut cu acul, flori, *un fel de prescură și șarpele dă tîrcol; floare îmbrăcată-n șarpe* iar pe margine, *ciocănei;* [2] la guler un tiv bătut cu acul și cinci ațe din cocleți; două rînduri pe piept alături de gura cămășii, trei rînduri pe mînecă în jos. Bertița e încheiată în *sbalț* și cu nasturi colorați. La poale are trei rînduri de rîuri cusute cu acul pe clini

23. *Detaliu de ornament de pe o cămașă; cusături cu arnici negru și puțin roșu la ciupag; boboci, crecuțe, colțișoare; la guler și între rîuri mari, ochi și crecuțe (lucrată în* 1880*). Gruiu, Tg.-Jiu.*

[1] Cămașă de sărbătoare și de nuntă.
[2] Anghelina Toropu, 70 ani, Bălănești, Tg.-Jiu, 22. VII. 1950.

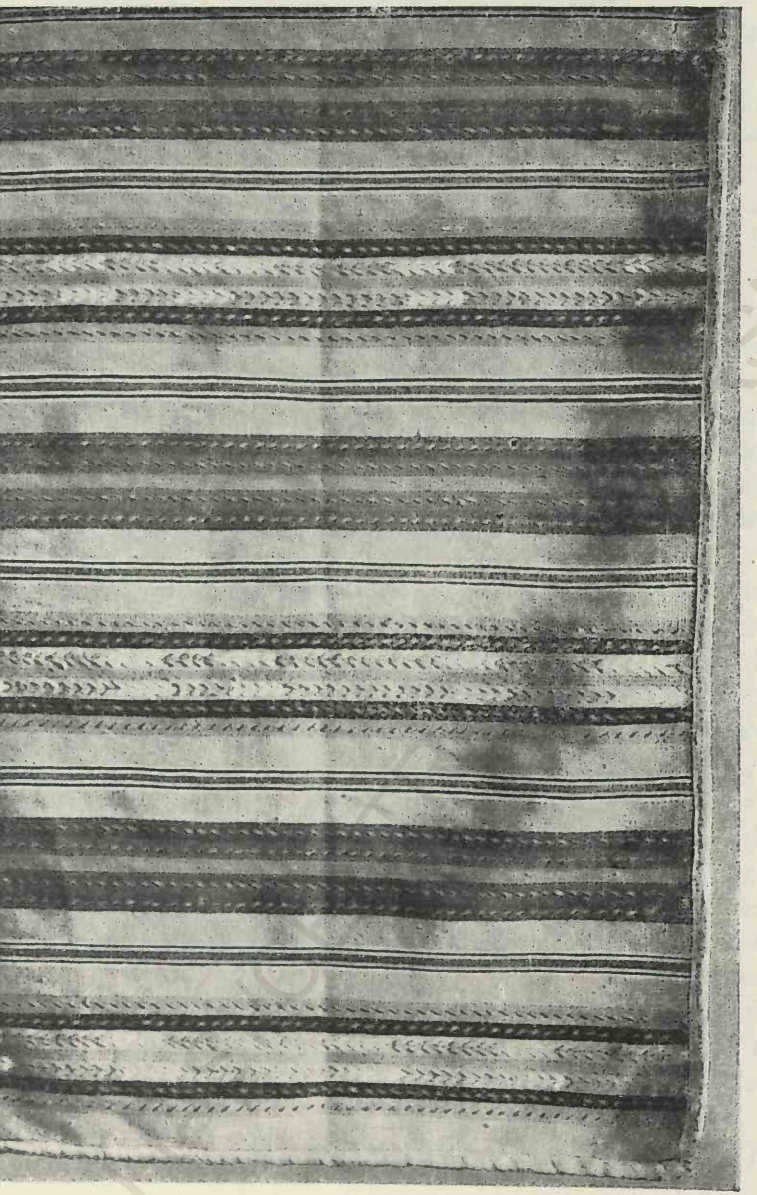

24. *Catrință în vergi colorate și alesături din «firicică».— Urma caprei este motivul decorativ principal. Iezureni-Curtișoara, Tg.-Jiu.*

în sus și două crecuțe mici legate cu un șerămpău. Jos este un tiv lat, *șebacul ăl mic*, având deasupra dantelă, colțișor, floricică.

f. Cămașa în cocleți are ornamentul realizat la războiul de țesut prin munca simultană a două sau trei femei. Cocleții, așezați pe firele urzelii, în spatele ițelor, *pe natră*, schimbă firele cu ajutorul unor vergele acționate prin mișcarea ițelor. Numărul lor foarte variabil depinde de complicația motivelor ornamentale și de bogăția culorilor. Această tehnică s-a generalizat în ultimele două decade. Tehnica veche per-

sistă încă la ornamentul de pe guler *(o cruce)*, la *gurița* care încadrează încrețul, și la cheițele în roșu dintre foile ciupagului, toate cusute cu acul. Celelalte ornamente sînt realizate în cocleți, trei rînduri în roșu închis pe mînecă, iar încrețul în culoare crem, șase rînduri pe piept — patru în roșu și două crem — patru rînduri de flori roșii pe spate. La poale găsim *colțul ăl mic* și *șabac*, broderie cu *paianjeni* [1].

g. Cămașa ungurească cu plăntică a cucerit teren de la nord spre sud, sub influența romînilor ardeleni, imigrați în timpul împilărilor feudale pe versantul sudic al Carpaților. Această influență s-a exercitat și prin multiplele legături cu popu-

[1] Elisabeta Baican, 18 ani, Ceaurul Tg.-Jiu, 26. VIII. 1950. Cămașă recent făcută în treizeci și doi cocleți.

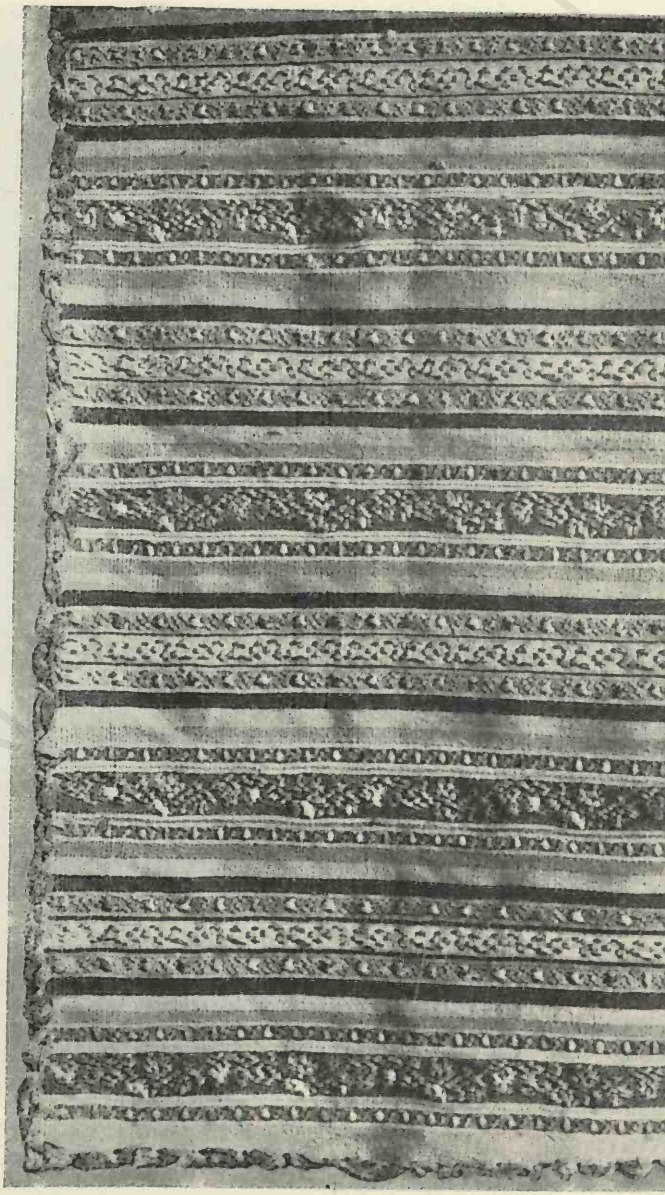

25. *Catrință în vergi policrome, roșu, verde, albastru, cafeniu și mov — ornamentele alese în motive florale din linică și fir metalic auriu, dispuse pe lat. Cartiu, Tg.-Jiu.*

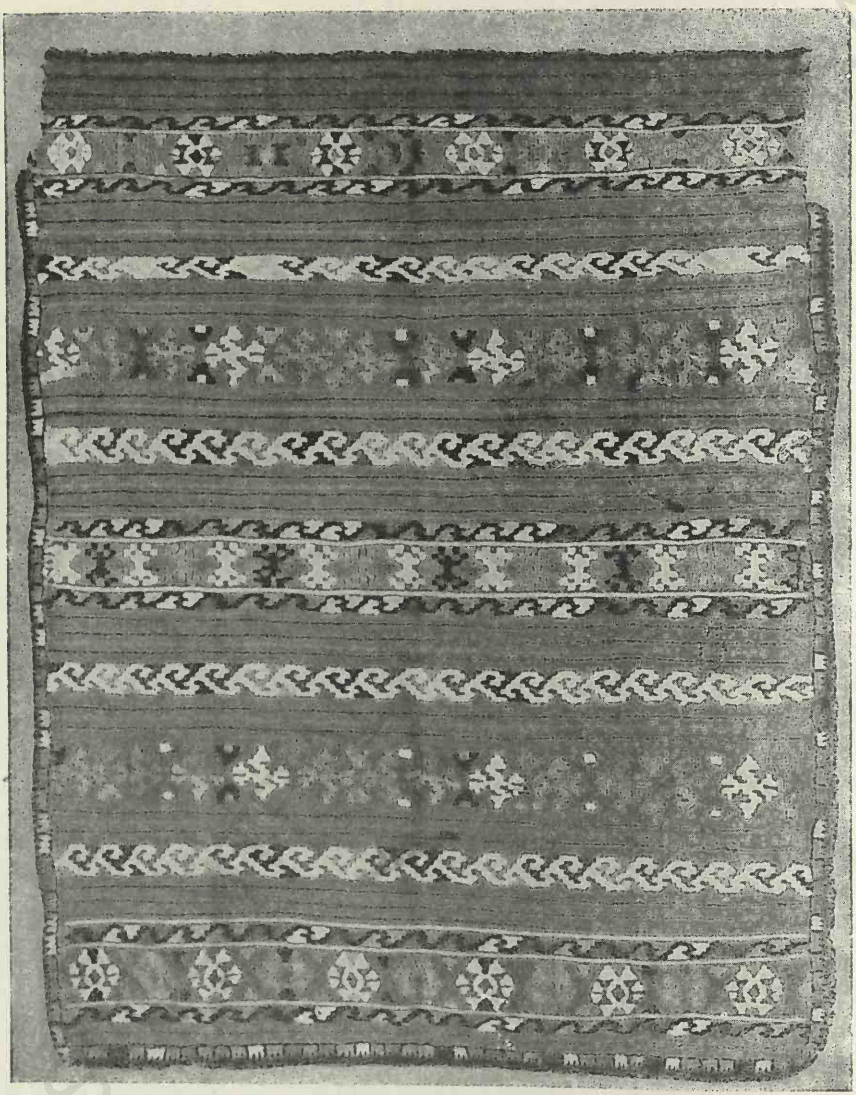

26. «*Catrinţoi*» *din lină roşie cu vergi şi alesături din linică în diferite culori cu ornamentele dispuse pe orizontal. Se poartă la spate. Curtişoara, Tg.-Jiu.*

II. *Catrință cu ornamente alese în lung.*

BCU IAȘI LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Biblioteca Universității Iași

27. *Catrințe pe fond cafeniu cu vergi și alesături policrome în motive florale — în lung la cea din față, în lat la cea din spate. Curtișoara, Tg.-Jiu.*

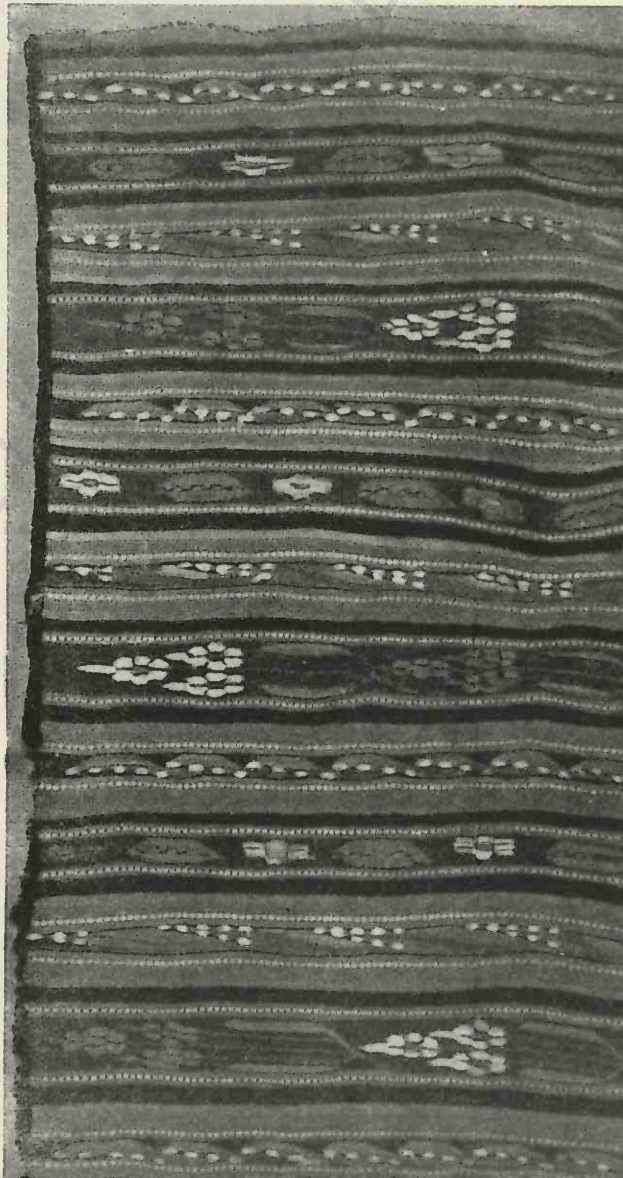

BCU IASI/CENTRAL LIBRARY

lația din nordul munților. Originea stilului în ornamentica acestui tip de cămașă o găsim la populația din regiunea Sibiului. Fîșii de catifea, din mătase sau din satin negru, numite *plăntici*, încadrate de rîuri cusute cu acul din arnici negru, împodobesc pieptul, mîneca și spatele cămășii. Pe guler, ornamentele cele mai frecvente sînt *steluțele* și *gura păpușii*.

2. Corespunzătoare acestor tipuri de cămăși sînt tipurile de catrințe și de zăvelci, piesele care acoperă poalele cămășii de la brîu în jos. Și la evoluția acestora contribuie patru elemente distincte — materialele, tehnica, cromatica, sistemul ornamental.

Materialele întrebuințate sînt: lîna, cînepa, bumbacul, linița, firul metalic, paietele. Tehnica folosită poate fi țesătura și alesătura în război cu mîna sau cu speteaza, în cocleți. Sistemul cromatic cuprinde în primul rînd culorile naturale ale materialelor, în care predomină albul și negrul; apoi fondul sau cîmpul cu roșu și ornamentele policrome. La cele mai vechi exemplare dintre aceste piese de îmbrăcăminte s-au folosit culorile vegetale: roșu-vișiniu sau roșu aprins — *cicic* — din rădăcina de roibă; albastrul închis — *turcheaz* — din scoarța de mojdrean; galbenul din foi de ceapă, frunză de gutui și muguri de salcie; *cernele* în negru din scoarța de arin *(anine)*; maron din foi și coji de nucă etc. La cele mai recente (sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea) culorile sînt chimice. Materialele preparate în casă sînt adeseori vopsite în atelierele speciale la *mămular*, *roșitor* sau *boiangiu*. Trebuie subliniată marea preferință pentru roșu.

Seria ornamentelor începe cu cele mai simple care rezultă din însăși tehnica țesutului la război: vergi și vergulițe, printre care apar în cursul timpului ornamente din ce în ce mai diferite și mai complicate.

a. Tipul de cătrință sau de zăvelcă cel mai vechi (peste 150 de ani), a cărui amintire mai stăruie încă în memoria oamenilor de azi și din care se mai pot descoperi exemplare extrem de rare, este pînza roșie fără ornamente. Existența acestui tip a fost mai întîi dedusă din observarea evoluției ornamentelor. Cercetarea a dus la descoperirea lui.

b. Cele dintîi ornamente care străbat pînza roșie sînt vărgulițele din două fire de negru sau de albastru închis, *turcheaz*, linioare paralele, de cîte 2—3 milimetri, care se succed la distanță de un centimetru în latul sau în lungul pînzei. Aceste tipuri de cătrințe, corespunzătoare cămășilor

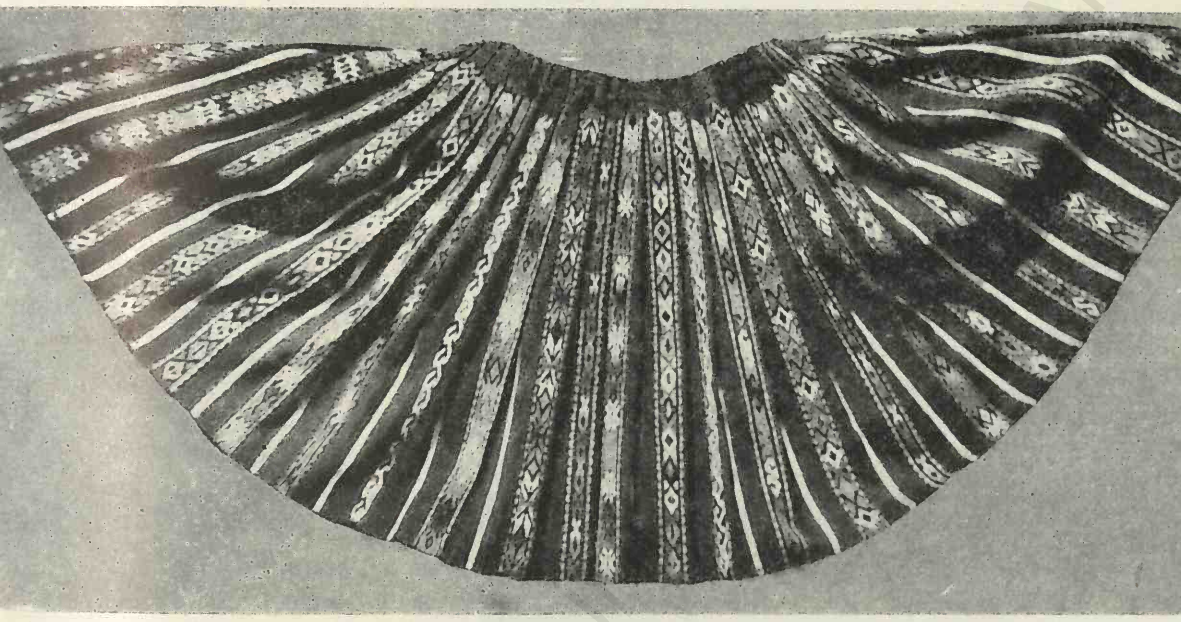

28. *Zăvelcă în vergi și alesături cu 12 « mode » diferite — cîmpul roșu, vergi cu alb și alesături policrome din linică. Bălănești, Tg.-Jiu.*

cusute la un fir pe dos, au fost răspîndite în toată regiunea. Resturile lor se găsesc rar dar pretutindeni, de la o limită la alta a zonei etnografice a Jiului de Sus. Ele apar adeseori în costumul ctitorilor pictați în vechile biserici de lemn [1].

c. Un element nou apare în cromatica populară o dată cu importul de bumbac, ajuns în cantități mici și prin casele țărănești înstărite, încă din secolul al XVII-lea. El a fost folosit în ornamentarea cătrințelor și zăvelcilor. Vergi albe, late de un centimetru, se succed printre vergulițele cu negru sau cu albastru închis, în fîșii paralele, la 10 sau 15 cm distanță una de

[1] A se vedea pictura bisericii de lemn din Schela, 1828 ș.a.

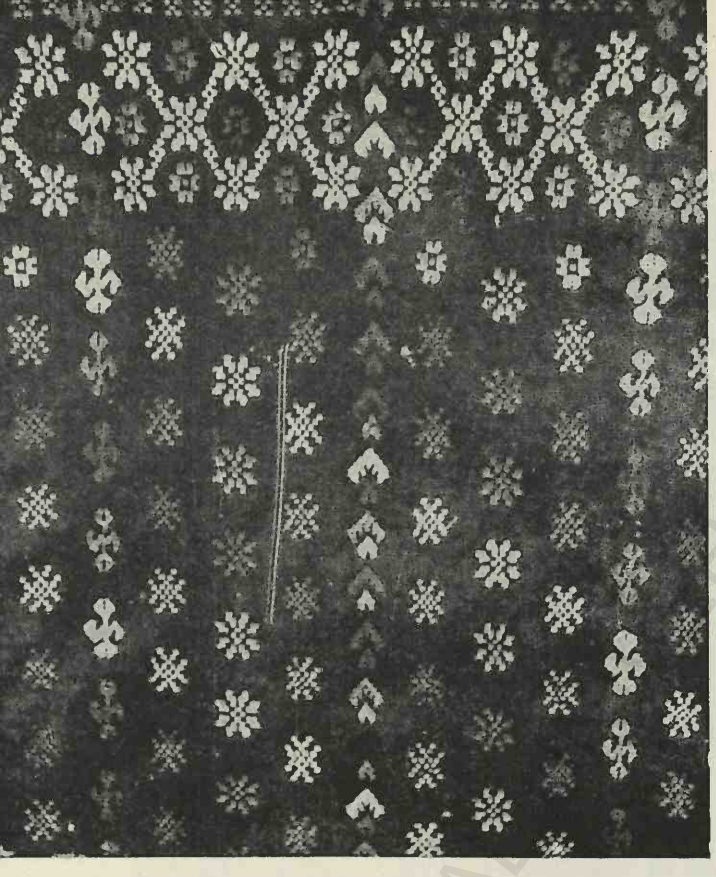

29. *Detaliu de vilnic cu ornamente colorate. Vădeni.*

alta. Materialul însuși a căpătat numele ornamentului la care a fost utilizat, *vergătură*. Formele ovoidale, *pupi*, *pupezi*, *pupurei*, *pite*, *pitișoare*, care se înșiră în lungul vergulițelor sau între cele două fire cu negru sau cu albastru închis ale acestora, sînt alese cu mîna din același fel de bumbac mai gros și mai deslînat.

d. Cu generația următoare creația populară cucerește un nou element cromatic și alte ornamente realizînd un nou tip de cătrință și de zăvelcă. Aceasta este țesută în război, cîmpul cu roșu, vergulițele cu negru sau cu turcheaz, vergi sau pite cu alb ales pe război în călcătură, *furca*, sau *furchița* în galben din răchită, jumătate rînd cu șerpi și cruci, sau, un rînd cu *boboci și creacă*, altul cu *zîmte*.

e. Pe același fond și printre ornamentele lineare care rămîn mai departe ca elemente de încadrare, apar apoi mai multe rînduri distincte cu diferite motive decorative, alese pe rost cu mîna în războiul de țesut: — boboci cu zîmți pe margini și spicul grîului [1], — rînduri cu ghiozdane și flori

[1] Opreg din 1860, Eufrosina Rebedea, 51 ani, Curtișoara, 9. VIII. 1950.

III. *Zăvelcă în vergi în lînă şi bumbac.*

IV. *Brîne şi brăciri. Bălăneşti, Tg.-Jiu.*

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

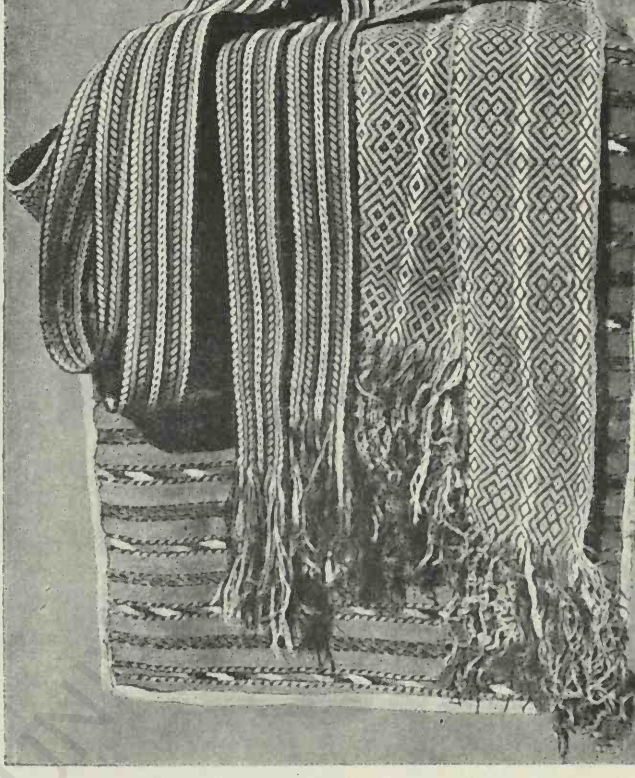

30. *Brăciri cu motive policrome în ochiuri. Petreşti-Bărbăteşti.*

ca răgacea [1]; — păianjeni, cîrlige (sîiuri) şi boboci [2]; — vîrtelniţe, siiuri încobiate, trandafiri închişi [3].

Gama de culori se îmbogăţeşte mereu: roşu-vişiniu, albastru, alb, galben, turchez şi verde, dar sîntem încă la nivelul culorilor vegetale.

f. Industria chimică dezvoltîndu-se, culorile de anilină lărgesc mult gama cromatică: roşu, alb, negru, galben, verde, albastru, tutuniu, stînjeniu, piersiciu, vişiniu, violet etc. În acelaşi timp creşte lista ornamentelor florale şi zoomorfe care împodobesc din ce în ce mai mult aceste piese de îmbrăcăminte. Pe cîmpul roşu, printre ornamentele lineare apar pe zăvelcă douăzeci şi patru de rînduri de flori în douăsprezece modele diferite, cu *douăsprezece mode,* care se succed, alternîndu-se armonios într-o bogată policromie [4].

g. Cele două *şurţe* negre, corespunzătoare cămăşii ungureneşti, au ţesătură din lînă în patru iţe cu ciucuri sau ciocoţi la şurţul din faţă şi un singur rînd de flori în lat către poale, cu două rînduri de flori la cel din spate *(zîmţuri cu turchez şi galben, creci sau steluţe cu galben)* [5].

---

[1] Cătrinţă pe rost din 1870, Ioana I. Sburlea, 86 ani, Valea Deşului, Vladimiru, 5.VIII. 1952.

[2] Opreg din 1880, Eufrosina Rebedea, 51 ani, Curtişoara, 9. VIII. 1950.

[3] Opreg încreţit din 1820, Gheorghiţa C. Bălciu, Curtişoara, 20. VIII. 1952.

[4] Zăvelcă din 1900, Maria Dumitru Toropu, 65 ani, Bălăneşti, Piteşti, 24.VII.1950.

[5] Şurţe recent ţesute, M. Rădăcină (Ilarion), Leleşti, 3.VIII.1952.

31. *Maramă (cîrpă lungă) din borangic, ornamentată cu vergi, ochiuri și alesături (prescuri, boboci). Cartiu-Turcinești, Tg.-Jiu.*

32. *Marama (cirpă lungă) din borangic ornamentată cu vergi și alesături în motive florale și geometrice. Curtișoara, Tg.-Jiu.*

3. Cingătorile, brîiele, — *brînele*, *brăcirile*, au fost supuse aceloraşi transformări în timp. Evoluţia lor oferă cîteva tipuri deosebite prin tehnică, dimensiuni, sisteme cromatice şi ornamente.

a. Brîul roşu, din lînă vopsită în rădăcină de roibă, ţesut *dimieşte* în patru iţe, lat pînă la 40 cm, lung de 3—4 m, cu ciucuri sau ciocoţi la ambele capete, împletiţi din firele urzelii. Se mai găseşte rareori la bătrînii de ambele sexe. Primele elemente ornamentale au fost realizate din cîteva fire cu negru pe margini: două grupe de cîte trei vergi înguste, linii paralele cu negru din urzeală şi la capete cîte două vergi cu negru din bătătură.

b. Brîul în vergi, linii paralele grupate în vergulîţe înguste de cîte 3—4 mm constituind unităţi decorative distincte, separate, în lungul brîului, prin vergile late ale cîmpului cu roşu sau cu albastru. Canoanele artei decorative sînt aplicate în proporţionarea vergilor, în gruparea şi succesiunea ritmică, armonioasă a culorilor: alb, roşu, galben şi albastru.

c. Brîul melinţesc, cu cîmpul albastru sau negru brăzdat de *chingi* şi *chite* de vergi cu flori care sînt colorate în alb, verde, roşu, galben, albastru şi negru. Unităţile decorative, alcătuite din grupe de vergi mai înguste — chingi de 5 cm şi din *chite* de 12 cm — se îmbină cu flori, boboci, zîmţi, pupi (cruci), prescuri, furci [1]; sau turturică, bobocei, prefurci şi vergi [2], alese cu mîna în călcătură. Ele se rînduiesc din loc în loc pe lăţimea pînzei (32 cm), separate prin fîşiile late ale fondului albastru sau negru.

d. Brîul în ochiuri, cu motivul decorativ rînduit prin gruparea firelor urzelii în diverse culori: roşu, galben, verde, alb, turchez, tutuniu, piersiciu, stînjeniu, negru etc. la năvădit, este ţesut dimieşte în război, iar bătătura este dintr-o singură culoare, de obicei neagră, strînsă cu bătătoarea. Motivele florale sînt realizate prin schimbatul iţelor: şerpi, ochi, ochi şi sprîncene, care se înşiră printre liniile în zig-zag ale firelor armonios colorate în lungul pînzei de 9—13 cm lăţime.

4. Maramele. Găteala capului s-a transformat şi ea cu timpul, prezentînd diferenţe după vîrste, după situaţia matrimonială şi socială, după posibi-

[1] Maria I. Ionescu, 65 ani, Muşăteşti, 19. VIII. 1950.
[2] Maria Dumitru Dijmărescu, Rugi, 26. VII. 1952.

33. *Maramă (cîrpă lungă) din borangic cu vergi mari şi mărunte din mătase albă. Curtişoara, Tg.-Jiu.*

BCU IASI/CF

34. *Tineri în port de sărbătoare. La două dintre fete se remarcă influența portului ardelenesc din Poiana Sibiului cu șorțuri negre și cămașă « ungurească» cu plantică. Ceauru, Tg.-Jiu.*

tățile materiale, exprimate în chip deosebit de la o generație la alta. În trecut, fetele purtau capul descoperit, avînd coade lungi pe spate, una sau două după cum era părul de lung sau de bogat. Cele mici purtau *țopuri*, panglicuțe colorate de 1 cm lățime; cele mari foloseau panglici mai late, roșii, albastre și verzi. Pentru doliu, își legau părul cu panglici negre. În zilele de sărbătoare, fetele își împodobeau capul prin *curuni țesute din bani mărunței* fabricați anume pentru acest scop.

Îndată după căsătorie, chiar din ziua nunții femeile își acopereau capul cu *tulpan*, sau cu *proboadă* împodobită cu mărgele verzi la frunte

și *fontă la ureche* [1] sau cu legătoare de cap numită *cîrpă lungă* și *peșchir* care apar ca semne distinctive pentru noua situație a femeii. Părul se lega în coc, peste care se așeza un *conciu* metalic [2], ca un trunchi de con lucrat de meșteri fierari. El era împletit cu șuvițe de păr pentru a-l fixa și era acoperit cu *testemelul* ori cu *cîrpa lungă* pînă la 4 m, țesută din cînepă, in, bumbac sau borangic.

Maramele vechi erau țesute din cînepă mai subțire sau din in. Începînd din secolul al XVII-lea, bumbacul mai fin, simplu sau combinat cu cînepă sau cu in, a fost din ce în ce mai preferat pentru aceste țesături. Borangicul procurat în gospodărie a oferit un material strălucitor și delicat, înlesnind realizarea unor țesături de o deosebită finețe și eleganță. Materialul s-a folosit în culorile naturale gri deschis, alb, gălbui și sable. Numai pentru doliu cîrpa de cap a fost vopsită în negru cînd se ducea doliul după soț și în galben închis după fiul mai mare de 15 ani.

Cîrpele lungi se așază pe cap după o regulă tradițională la respectarea căreia veghează cu grijă opinia publică a satului. Capetele libere potrivite la aceeași înălțime, simbolizează *femeie în putere*, capătul din stînga mai lung și cel din dreapta mai scurt semnifică *bătrînețea*. Greșeala într-un sens sau în altul este blamată sau ironizată.

Maramele prezintă o mare varietate. Cele din cînepă, din in și din bumbac sînt mai simple. Ele au la capete *ciocoți* sau ciucuri și ornamente vărgate, în nuanțe puțin deosebite de fond: — *cîte trei vergi să se cunoască că-i cîrpă, nu tot o pînză pe cap* [3]. Firul de borangic, cel de mătase albă și

35. *Vestă femeiască din dimie albă, ornamentată cu găetane și suitaș negru, în motivul «munți cu brazi» — văzută din spate. Tismana.*

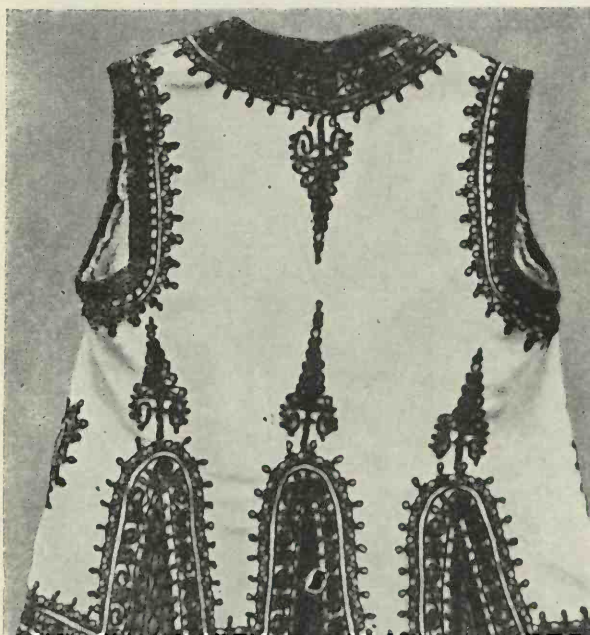

[1] Lelești, 2 august 1952.
[2] Purtat pînă în anii 1850—1860.
[3] Maria Ion Ilarion Rădăcină, Lelești, 2 august 1952.

cel de *firicică*, pot fi folosite la ornamentare. Pentru țesătura din borangic, bumbacul alb — *vărgătura* — mătasea de fabrică și firicica realizează o mare diversitate de ornamente: în vergi și rînduleţe, în prescuri și boboci, în roate și păianjeni, în șebace și flori. Maramele ornamentate cu vergi grupate în unități decorative distincte, mai late sau mai înguste, prin simplitatea și finețea remarcabilă a lucrului, dau înfățișării portului popular din această zonă o mare eleganță. Cu trecerea timpului, compozițiile ornamentale s-au complicat. Pe margini șerpi cu alb și șetran cu firicică. Pe mijloc șetran cu firicică galbenă și la mijloc pituțe cu alb. Un alt exemplar are decorul alcătuit din motive vegetale. *Creacă cu alb, cinci frunze și o floare, doi boboci și creci.* Pînă la jumătate, ornamentele sînt rînduite într-o direcție — pe colțul drept merg în picioare și pe cel stîng numai trei rînduri sînt puse în picioare. Mătasea albă se vopsește în galben cu cîteva foi de gutui și de ceapă iar decorul cuprinde cinci rînduri într-un capăt și cinci în celălalt, pe mijloc frunze de trifoi și pe margini șetran cu stele albe umplute cu galben: *Creacă cu frunze și cîrlige, trei stele și doi bobocei, un pup* [1]. Motivele în vergi se com-

[1] D. I. Popcangă, Leleşti, 2 august 1952. Pe margini două tănguțe propuse din trei fire, în afară și mutat, pe margini rînd înzălat, îmbrăcat în grătar, flori mutate, rînd înzălat și ciucuri la capete.

36. *Haină albă din dimie, ornamentată cu «brînași» negri. Se poartă la vreme friguroasă.*

37. *Port femeiesc de iarnă cu haină albă de dimie ornamentată cu «brînaşi» negri şi cîrpă lungă de borangic.*

83. *Bătrînă în port de sărbătoare — opinci, cătrinţe în vergi, ciupag cu poale, brăciri, vestă din lînă seină.*

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

39. *Port femeiesc de sărbătoare — cămașă lungă (ciupag cu poale), fotă din lină neagră mult încrețită sus, ornamente grele din betea (șuvițe) de argint; bete colorate și cîrpă lungă din borangic. Diferențe tranșante de stil. Zona Filiași.*

bină cu motivele florale [1]. Gama motivelor decorative realizate în războiul de țesut sau prin alesături cu mîna, cu speteaza și în cocleți, este foarte variată. Unele sînt migăloase și complicate cerînd pînă la două luni de muncă pentru o singură maramă. În tonalități generale de alb gălbui, ornamentele sînt scoase în relief cu delicatețe și gust artistic rafinat, prin distincțiuni în nuanțarea culorilor obținute din substanțe vegetale. Fine, elegante și vaporoase, aceste țesături sînt cele mai delicate realizări artistice ale fetelor și femeilor din zona Jiului de Sus. Ele au intrat de multă vreme în mod obligator în inventarele de nuntă, pentru care se pregătesc cîteva duzini. Ele se agață la gîtul sau pe umerii rudelor apropiate, în semn de dragoste sau de recunoștință pentru darurile primite.

ORNAMENTELE PORTULUI FEMEIESC

Înregistrînd variatele motive ornamentale întîlnite pe diversele categorii de piese de îmbrăcăminte femeiască, putem face următoarea grupare:

---

[1] Angela Paraschivu, Pocruia, 16 august 1952.

a. Termeni care indică formele ornamentelor: colți, colțurei, colțulețe, colțișori, colțișoare, colțul ăl mic; rînd, rînd de flori, rînd de flori rupte, rînduri mari, rînduri mici, rînduleț, rînduri peste mînă, rînd șerpuit; șempărău, șempălău, șerămpău, șetrane, șetrănel, șetran închis, șetran în cruce, șetrănuț mic.

b. Ornamente care rezultă din tehnică: coaste, ochiuri, găurele, înzălături, îngrădea, îngrădeluță, rînd înzălat, pente, păsituri, sucituri, găuri, găurele, șebac, șebăcel, șebacul ăl mic, șargă, tangă, tănguțe, toiege, vergi, vărgi, vergi mari, vergi mici, vergulițe, vergi late, vergătură, vergele, vergătură din bumbac, verguțe, vrîstele, zîmte, zîmți, zîmțișori, zîmțuleți.

40. *Port femeiesc de sărbătoare de dată recentă — cîupag cu poale ornamentat cu broderie colorată, catrințe cu alesături, cîrpă lungă din borangic. Capul Dealului. Limita de jos a Zonei Gorj.*

c. Ornamente care reprezintă elementele cadrului geografic și cele cosmice: munți cu brazi, rîuri (cu flori, cu pui și creci), rîuri mutați, rîuri peste mînă, rîuri cu flori rupte, rîuri închiși; soare, stea, steluțe.

d. Ornamente care reprezintă vegetale — fitomorfe: boboci, bobocei, boboci cu creci, boboci mari îmbucați, boboci mici îmbucați, boboci mutați, boboci și flori; brad, brădoi, brad mic, brazi cu stea în vîrf; curpenea (vrej), curpenele, creacă, creci, creci și boboci, crengi, crenguțe, crăcuțe

cu romburele; floare, fiori, floricele, flori din grădină, flori de cîmp (flori ținute, flori mutate, flori rupte, flori sărite), flori ca *litera 3*, flori rînd întreg, flori rînd jumătate, flori îmbucate, flori întoarse, flori îmbrăcate în șarpe; flori rotunde, flori roate, floare jienească, flori de măr; frunze, frunzulițe, frunze de jugastru, frunza viei; lămîițe, lobode, măgheran, merișoare, mugurei; ochiul boului, păstăioare; ramuri, ramuri de măr; sălcioare, spic de grîu, spic, strugure, tămîioare, trandafiri, trifoi; pite, pitișoare.

e. Ornamente care reprezintă insecte, păsări, animale, sau părți ale acestora — zoomorfe: purecel, muscă, păianjen, greiere; melc, rac, pește, răgace, scorpie, șarpe, șerpeuți, șărpălău, șarpe închis; cocoș, ciocîrlani, păsărele, pupeze, gheare, gheruțe, gheara curcii, laba curcii, ochiul găinii, ochiul puiului; urma ciinelui, urma caprei, pișatul boului, căpriță.

f. Ornamente care reprezintă chipuri de oameni sau părți ale acestora — antropomorfe: degete (gheruță, mînă), guriță, gurița păpușii, ochi, ochiuri, ochiulețe, ochi și sprîncene, ochi și stea, pumnași în ochiuri, sprînceană, schioape.

g. Ornamente care reprezintă ustensile de casă și unelte de muncă: ciocănei (ciocănei îmbucați), dinte de ferăstrău, cîrlige, cîrligei, cîrlige îmbucate, cîrlige în ciocănele, sîiuri, sîiuri încobiate, sîiuri înfurcate; grătar, prefurci, furci, prefurci jumătate rînd, seceruie (seceroaie), solnițe, suveică, roate, rotițe, toiege, tuturigi, vîrtelniță.

h. Ornamente care reprezintă obiecte de cult — simbolice: cruci cruciulițe, crucițe, crucioaie, pistornice, stolnice, prescuri.

i. Ornamente care reprezintă forme geometrice: romburi, romb în curcălit, triunghiuri, unghiuri.

Simpla înșiruire a termenilor care reprezintă bogata ornamentică din portul femeiesc pentru care s-a înregistrat un număr de 213 termeni diferiți demonstrează varietatea surselor de inspirație realistă în arta populară din această zonă etnografică. Tipurile de piese de îmbrăcăminte prezentate indică și sensul succesiunii sau evoluției lor istorice. Ca tehnică, materiale, sisteme cromatice și elemente ornamentale înregistrăm diferențe și schimbări de la o generație la alta, de la un tip de cămașă, de cătrință, de zăvelcă și de brîu, la altul, de la o modă la alta. Generațiile de azi nu mai cunosc sau nu mai folosesc unele tehnici și ornamente ale generațiilor precedente· cusătura extrem

de migăloasă la un fir pe dos, de pildă, și monocromia. Evoluția celor patru elemente interdependente implicate în arta populară se realizează în genere în mod concomitent. Uneori, cînd sînt folosite ca modele ornamentale vechi, pentru executarea lor se adoptă o tehnică mai nouă, care ușurează mult munca și scurtează timpul de execuție. În general, realizările creatoare ale generațiilor anterioare sînt însumate în lucrările generațiilor următoare, ceea ce asigură și explică procesul de continuitate și îmbogățire a ornamenticii populare în decursul vremii, ca o permanentă relație dialectică între vechi și nou. Fondul străvechi în croială, cromatica de bază care cuprindea culorile alb, negru și roșu, dispoziția generală a ornamentelor, elementele lineare ale acestora persistă în motivele decorative și sistemele cromatice mai noi care reprezintă aportul creator al generațiilor următoare.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PORTUL BĂRBĂTESC

Populația din zona Jiului de Sus a adus și în portul bărbătesc o contribuție originală arătînd ingeniozitate și forță creatoare.

PORTUL DE TOATE ZILELE

Vara și în zilele de muncă, bărbații au purtat cămașă din tort în tort, din tort amestecat cu bumbac sau numai din bumbac, cu mîneca dreaptă și *slobodă* sau încrețită sub *bertiță*, *încheotorată* la gît cu două *cheotori* din ață răsucită de cînepă sau din bumbac, cu ciucuri la capete. Cheotorile sînt agățate la un guleraș îngust sub care se încrețesc *piepții* și *spătoiul* în jurul gîtului. Vara la muncă, cămașa lungă pînă mai sus de genunchi se poartă în afară peste izmene. Izmenele din cînepă sînt drepte și lungi pînă la glezne, potrivite ca lărgime, *încheotorate* cu *brînișor* din ață de cînepă, băgat prin *bata* izmenelor și înnodat cu *ochete* la față. La mijloc, bărbatul se încingea cu brîu roșu din lînă, cu trei sau cu patru *cuprinse*, lat de două palme și purtat de obicei îndoit avînd muchia îndoiturii în jos. Brîul servește și pentru ținut batista, briceagul, și ustensilele fumătorului, așezate direct în brîu sau într-o pungă din piele de oaie, încrețită cu trei sau patru băiri care atîrnau pînă peste genunchi. Peste brîu, în dese cazuri, se încing *brăcirii* în *vergi* sau în *ochiuri* din diferite culori, și deasupra lor o curelușă îngustă. Un chimir lat se pune peste brîu, în satele de păstori de la poalele muntelui. Ei încalță opinci din piele de porc ori din piele de vită, cu părul pe ea sau tăbăcită în gospodăria proprie: — *le băgam în niște coaje de gorun, de anine și ieșea cu o țîr de față* [1]. Piciorul se înfășura în două-trei rînduri

[1] Gh. Bucur, 70 ani, Curtișoara-Șofrăceni, 16. VII. 1950.

de obiele din cînepă sau din dimie — *zdrenţe vechi*, *cîrpături*. Peste ele se trag opincile cu vîrful — *ciortul* sau *ţicul*, *înzorzît*, îngrădit cu şuviţe de piele în forma spicului de grîu.

Pe cap, vara poartă pălărie împletită din paie de grîu, cu borul drept, sau din postav negru de fabrică. Cu capul descoperit nu umblă decît în zilele de doliu.

La vreme mai răcoroasă se adaugă o vestă din dimie de oaie, seină ori neagră, încheiată la piept, simplă, fără nici un ornament, *vestă crepată*, *cernită*, sau un pieptar scurt, din blană de oaie şi el fără mîneci, *cu guriţa către dreapta*, *cu o floare în piept*, *cît podul palmei*, făcută cu ibrişin negru, roşu şi albastru, *da în colo simplu*. . . Pieptarul poate fi *crepat* în faţă sau încheiat pe umăr şi la subţioară, cînd se numeşte *pieptar înfundat*[1].

La vreme de iarnă, bărbaţii îmbracă piese de port făcute din dimie mai groasă şi din blană de oaie:

Cioareci albi, făcuţi din dimie, strîmţi pe picior, croiţi din cinci bucăţi — două feţe, doi clini şi turul sau fundul, fixaţi mai jos de mijloc, peste şolduri, strînşi cu *brăcinari* din aţă de cînepă sau o curelușă îngustă trecută prin *bearta* realizată prin îndoirea stofei la marginea de sus.

Peste pieptar sau peste vestă se îmbracă un *chebău*, un *laibăr* sau un *mintan* alb, cu guler drept şi înalt, mîneca largă şi dreaptă, cu clini la subţioară, acoperind corpul pînă peste şolduri, de o croială simplă, dar elegantă. Mai de curînd se poartă *băibăracul de oaie* şi în ultimii ani o *jachetă* sau un *cortel*, tot din dimie de lînă, însă seină, *alb cu negru îndoit şi bate cu negru*, încheiat în faţă cu cheotori mari dispuse ornamental, ca o ramură cu trei frunze făcute din *brînaşi* răsuciţi şi împletiţi de femei în gospodărie. Dacă e ceva mai lung, din lînă seină sau neagră, cu gaică la spate, se numeşte *durut*.

Sînt diferenţe de numiri după sate şi de la o generaţie la alta.

La frig mai mare se îmbracă în loc de mintan, haina albă, lungă pînă deasupra gleznelor, *şuba cu clini* sau *bunda* croită în casă sau la croitor, dar cusută în casă, *tîrcolită* pe la guler, la piept, la mîneci şi la poale cu *brînaş* negru, *încheotorată* la guler cu două *cheotori* din brînaş cu ciucuri.

---

[1] Ioniţă Şerban, 61 ani, Bălăneşti, 23. VII. 1950.

41. *Cămaşă bărbătească de muncă, din bumbac şi cînepă, cu cerculeţe şi broderii, brîu în ochiuri. Ceauru, Tg.-Jiu.*

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

42. *Port bărbătesc de sărbătoare — inimei cu ciorapi din lînă, nădragi din dimie albă ornamentați cu brinași negri, brîu în ochiuri, cămașă din bumbac alb cu broderii albe, vestă din dimie albă ornamentată cu brinași negri, căciulă neagră cu fundul plat.*

Către munte, *cojocul lung*, simplu, fără împodobiri, este purtat cu blana înăuntru la vreme geroasă, uscată și cu blana în afară pe vreme de ploaie și de ninsoare.

Pentru vreme rea și pentru drumuri mai lungi, la timp geros, peste toate se îmbrăca în trecut o *epîngea* din dimie albă, largă și lungă ca o mare pelerină fără mînecă, cu glugă sau capișon la spate, împodobită la guler și pe margini cu un fir de găetan roșu ori negru. Cojocul lung și epîngeaua au fost purtate de oameni înstăriți.

În picioare se purtau opinci cu *tureci* ca niște cizme din dimie și obiele groase tot din dimie sau *inimei* —un fel de ghete simple, cu urechi de tras la față și la spate, cu *cirepi* albi din lînă groasă, împletiți într-un cîrlig și mai de curînd bocanci și ciorapi din lînă, împletiți și înfloriți în cinci cîrlige.

În satele de sub poalele muntelui, ca Bîlta de pildă, bărbații își înfășurau picioarele în *potlogi* din blană de oaie tăbăcită, spre a le feri de frig și umezeală, toamna și iarna.

Pe cap ei purtau căciulă din blană de oaie mai mult albă, în formă cilindrică, rotundă, cu calota foarte înaltă, cu fundul plat. În prezent este frecventă căciula neagră cu vîrful conic.

Evoluția în timp la îmbrăcămintea bărbătească se poate observa ușor. Unele piese de port au dispărut în a doua

jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, sau sînt încă pe cale de dispariție: brîul roșu, turecii, mintanul, șuba cu clini, epîngeaua, inimeii, căciula înaltă, rotundă cu fundul plat etc. Altele dimpotrivă au apărut mai de curînd și cuceresc tot mai mult teren astăzi: brîul în ochiuri, băibăracul, jachetul, căciula neagră țuguiată, bocancii etc.

Trebuiesc reținute și unele diferențe după sate. În cele de sub poala munților, unde ocupația de bază a fost creșterea vitelor și a turmelor de oi, înregistrăm mai multe chimire, pieptare și cojoace. Aici se simte și mai viu influența transilvăneană. În celelalte predomină hainele lucrate din dimie: vestă, șube, băibărace. . .

Mulțimea și varietatea pieselor de port depind și ele de condițiile materiale, locale și personale. Găsim un inventar mai bogat în satele situate la linia de contact între zona de deal și cea de munte, care dispuneau de condiții materiale mai bune. Unele piese marchează și în portul de toate zilele diferențieri după categoriile sociale: cojocul lung, epîngeaua, etc.

PORTUL BĂRBĂTESC DUPĂ CATEGORII SOCIALE

Portul bărbătesc de toate zilele și de muncă a fost simplu și în general lipsit de ornamente. Valoarea lui artistică a constat mai ales din eleganța

43. *Port bărbătesc văzut din spate. Vladimiru.*

croiului și din frumusețea formelor. Cel de sărbătoare și pentru ocazii a rămas în multe sate același în ceea ce privește piesele componente, cu unele diferențe la calitatea materialelor și la îngrijirea lucrului în executare. În satele situate pe zona de contact între munte și deal, ca Voitești, Glodeni, Bălănești, Curtișoara, Ceaurul, Tămășești, Bălești etc., care au avut cele mai avantajoase condiții materiale ce se puteau obține în regiune, portul bărbătesc ca și cel femeiesc s-a transformat în mod simțitor prin adoptarea unor materiale de calitate superioară, și mai ales prin dezvoltarea unor compoziții ornamentale bogate și originale.

În stilul portului popular de caracter general, folosind materialele produse în gospodărie și dezvoltînd o ornamentare discretă, simplă și armonioasă, realizată de localnici și de meșteșugarii satelor în forme specifice regiunii, cu rădăcini adînci în istoria și în viața poporului, a fost și portul pe care l-a purtat *Zapciul Tudor* din Negreia-Vladimiru, și care se mai găsește și astăzi în satul său de baștină și în regiune.

Folosind abaua de import sau postavul alb de lînă fină fabricat la Azuga, și dezvoltînd o ornamentică luxuriantă, *portul schilăresc*[1] ilustrează distincții de clasă și de stare materială, survenite sub orînduirea capitalistă.

Portul schilăresc constituia nu numai un element distinctiv după categorii sociale și după stare materială, dar chiar și un prilej de a deosebi între ele familiile înstărite[2].

Unele piese de port, cele mai bogat ornamentate și mai scumpe, au aparținut în mod exclusiv categoriilor țărănești înstărite.

— Parte din ei, mai barosani, purtau bituşcă fără mîneci pînă-n brîu; la poale și pe piept cu șnururi sau cu ciucuri de diferite culori. Șnururile și chiotorile erau din piele, iar la vîrf aveau lînă vopsită. Încheiate în față cu șnururi și cu flori, aveau atîrnate tot felul de flori colorate. Pe margini puneau o plăntică (șuviță) de piele neagră sau roșie.[3]

---

[1] Termenul provine de la Dincă Schileru — originar din Schela, bogătaș, industriaș și parlamentar — sec. XIX.

[2] Titu Mischie din Șomănești poartă «haină schilărească» lucrată în 1927, avînd printre motivele ornamentale, executate cu brînași și șuită neagră, o vargă roșie, ca semn distinctiv al familiei Mischie. Ceauru, 8. IX. 1951.

[3] Ioniță Șerban, 61 ani, Bălănești, 23. VII. 1950.

În satele care au avut condiţii materiale mai bune, ca cele amintite mai sus, toate piesele din portul bărbătesc de sărbătoare şi de ocazii au fost ornamentate, exceptînd căciula, pălăria şi inimeii. La această operă au colaborat femeile şi bărbaţii pentru propriile lor piese de îmbrăcăminte, cînd acestea se confecţionau în întregime în gospodărie, şi meşterii atelierelor specializate din sate şi din tîrguri, între care, în primul rînd croitorii din Tîrgu-Jiu şi cojocarii din Leleşti etc., care au dus la un înalt nivel măiestria lor artistică.

Culoarea albă fiind predominantă în materialele folosite pentru confecţionarea pieselor de port bărbătesc, elementele de bază pentru ornamentarea lor au fost *brînaşii* şi *şuita* de culoare neagră, şireturi şi găitane pregătite în casă. Pentru hainele *schilăreşti* ele erau din lînă şi din mătase, aduse din sate sau tîrguri cu meşteri specializaţi în producerea lor, ca Troaca, Opt Ciocane şi Cernele din Dolj — sau erau materiale fabricate, importate.

Cămaşa, de muncă, de sărbătoare şi de ocazii, este întotdeauna lucrată în casă. Cea bătrînească era din tort în tort, simplă, *dreaptă ca sacul*, cu mîneca *slobodă*, întărită sus prin dublură tot din pînză de cînepă cusută sub platcă — *cămaşă cu cuptug*. Încheiată la gît cu două cheotori din aţă de cînepă înnodate în *ochete*, ea avea puţine ornamente — şabace, un *şărămpău* în zig-zag, din fir de cînepă în culoare naturală sau vopsit maron ori galben, în coajă de ceapă şi muguri de salcie.

Pentru sărbători şi ceremonii, se foloseşte mai ales cămaşa din cînepă cu bumbac sau numai din bumbac, cu platcă, cu bertiţă la mînă, cu nasturi şi *belciuge* sau găuri la gît, *cu piepţii lucraţi şabac*, cu multe flori în broderie fină, albă, din bumbac subţire sau din mătase lucitoare, pe guler, pe piept, pe umeri şi pe bertiţă la mîneci, cu *bibiluri* sau *colţişori* brodaţi la poale. Cămaşa *cusută pe şabace*, *pe ajururi* pentru tineri, are pe piept patru rînduri *de trandafiri* şi trei rînduri *şerpi îmbucaţi şi cruci*.

Cotiturile care şerpuiesc în zig-zag formează mici spaţii romboidale în care sînt brodate cruciuliţe cu braţe egale, barate şi ele în formă de cruce. Pe umeri *creţii* reproduc *căsuţa albinei* sau *fagurul* şi pe platcă un rînduleţ exact cît jumătatea unui rînd cu *şerpi îmbucaţi şi cruci*, dintre cele cusute pe piept. Gulerul înalt şi, la cele mai noi răsfrînt, este ornamentat cu acelaşi element decorativ — un rînd *şerpi şi cruci*, brodat cu mătase

lucitoare. Jos la mînecă încreţitura este tot *casa albinei* iar ca ornament pe bertiţă, o jumătate rînd *şerpi şi cruci* [1].

Nădragii sînt cioareci cu brînaşi, croiţi tot din cinci bucăţi — două foi — *feţele*, doi clini pe crac către spate şi turul sau fundul — din dimie sau postav alb. Sînt ceva mai largi şi mai lungi decît cioarecii. Marginea de sus, îndoită 3 cm înăuntru, formează *bearta* sau *bata* prin care intră *brăcinarii*, şnur împletit din sfoară de cînepă albă sau o curelușă îngustă, folosită la încins. Ca şi cioarecii, ei au în faţă două tăieturi numite *ghizde*.

Pe ambele şolduri, nădragii au buzunare cu capace aplicate, iar jos, către spate, o crăpătură verticală (7—8 cm), un *şliţ* sau un *criştig* desface cracul înlesnind îmbrăcarea şi dezbrăcarea sau răsfrîngerea lui în sus pentru a-l feri de noroi şi a evita ironia satului:

«Se miră tot neamul meu,
Ce flăcău m-am făcut eu,
Cu tivu' nădragilor,
Fac pîrte vacilor!» [2]

Există sate în care s-au purtat întotdeauna numai cioareci neornamentaţi, precum există şi sate în care ornamentarea nădragilor s-a practicat de multă vreme. Ornamentul era făcut din *brînaşi* negri pregătiţi în casă. Lîna toarsă subţire cu fusul era răsucită şi împletită cu mîna în trei, patru sau şase fire, după cum voia să-l facă de gros, apoi trei fire răsucite se înnodau în mod simplu dar ingenios cu al patrulea fir pe cele două *coarne* ale unui mic rîşchitor ţinut în brîu ca furca de *tors*. Găitanul subţire, *şuita*, se face *lanţ* cu *inglița*, cu mai multă înlesnire şi repeziciune.

Ornamentul cel mai simplu este alcătuit dintr-un element compus astfel: trei fire de brînaş împletit *în spic de grîu*, între două şiruri paralele de brînaşi simpli. El urmăreşte linia cusăturilor —*pe vinele din dosul cracilor*, la tivitura de jos şi la *şliţ*, pe conturul celor două *ghizde* şi al buzunarelor aplicate.

În unele cazuri firul negru capătă anumite forme: la ghizde *în formă de amnar ca ăla care scapără de aprinde ţigara, iar în sus crăculeţe* [3].

[1] Cămaşa lui Grigore D. Nanu, 21 ani, Ceauru, 26. VIII. 1950.
[2] Grigore D. Nanu, 21 ani, Ceauru, 26. VIII. 1950.
[3] Ioniţă Şerban, 61 ani, Bălăneşti, 23. VII. 1950.

Elementul decorativ se complică treptat. El urmărește mereu aceeași dispoziție: *pe crac în jos, găitan împletit și colți, încheietura nădragilor în găietane, șuită și colțulețe pe crac în jos la spate, pe picioare în vale:* spintecătura de jos, *șlițul* cu două flori [1]. Apare apoi *floarea înnodată și floarea călărașilor sau roșiorilor ca la armată* [2]. Împletitura în spic de grîu se face din cinci fire între două perechi de găitane drepte, adică nouă fire pe cusături de jur împrejur, la care se adaugă *tighele, colțulețe, păpculițe* și flori de jur împrejur, făcute din șuită mai subțire care primește cu ușurință și eleganță ondulările și modulările cele mai variate. *În față, la ghizde, o floare din șuită și colțulețe; la spate floricele și un cîrlig mare* [3]. *Acu pe floarea călărașilor poartă tot așa inele* [4]. *La ghizde năsturei (amalii) și cruci, la posnare niște șerpi, năsturei mici și cruci* [5].

[1] Matei Vlădoiu, croitor, 43 ani, Sîmbătești-Arcani, 27. VIII. 1950.
[2] Ioniță Șerban, 61 ani, Bălănești, 23. VII. 1950.
[3] Matei Vlădoiu — Arcani.
[4] Ioniță Șerban — Bălănești.
[5] Grigore D. Nanu, 21 ani — Ceauru, 26. VIII. 1950.

44. *Port bărbătesc de sărbătoare — bocanci, nădragi din dimie albă, brîu colorat, cămașă albă, vestă din dimie albă împodobită cu «brînași» ci șuită din lînă neagră, căciulă neagră. Hurez-Schela, Tg.-Jiu.*

Această complicare a ornamentului este opera meșterilor specializați. Ea a luat o mare dezvoltare la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, în special în atelierele de croitorie din Tîrgu-Jiu, unde au învățat meșteșugul și mulți croitori din sate. Lucrînd cu materiale mai fine — postav alb de Azuga, aba de import, găitane și șuită din lînă și mătase aduse din Silistra sau importate etc. — ei au dezvoltat o mare bogăție ornamentală, în care se reflectă și ecourile unor influențe orientale, turcești îndeosebi, pe care le observăm în forme și în termeni. Ei au dezvoltat și generalizat moda *costumului schilăresc*, rîvnit atît de mult de chiaburimea satelor din regiune.

Mai multe sisteme de ornamentare sînt aplicate pe nădragi, după aceeași dispoziție pe aceleași zone, dar cu o îmbogățire tot mai mare a formelor și a motivelor decorative.

a. Un sistem vechi, bătrînesc, cu brînași făcuți în casă, dispuși pe cusături și pe contururi, avînd cel mult o floare în formă de *amnar* sau o *floare înnodată*, simplă;

b. un sistem la care se adaugă flori compuse *în opturi;*

c. un sistem la care se adaugă și *flori înnodate* făcute din *șuită;*

d. sistemul *schilăresc cu flori amali*, sistem complicat în care se combină, în compunerea ornamentelor, mai multe elemente decorative, pe lîngă cele ale sistemelor anterioare: *colțulețe* și *gheare-nodate-n cap*, *popcii* sau *păpculițe; tighele din șuită dreaptă*, *flori rotite compuse amali* [1].

Pentru toate sistemele rămîne, ca element comun și punct de plecare și de sprijin, găitanul împletit în trei, în cinci, în șapte și uneori chiar în nouă sau unsprezece fire, ca o înșiruire de boabe de grîu în spic, încadrate între grupe de cîte 2 sau 3 șire drepte, din găitane paralele. Ele marchează liniile de contur și cusăturile.

Tighelele sînt făcute din șire simple sau duble de *șuită* — găitan plat mai subțire, care urmărește contururile în linii drepte sau curbate ale ornamentelor principale. Tighelele susțin și orientează seriile de floricele care compun ornamentul.

Popciile sau *păpculițele* sînt o înșiruire de *rotițe*, forme rotunde și plate, rezultînd din învîrtirea aceluiași fir de șuită care rămîne ca un continuu

[1] Ion N. P. Țilivea, croitor — Hurezu-Schela, 26. VII. 1952.

fir de legătură între ele, de o singură parte. Popciile sînt de obicei încadrate între două perechi de *tighele*.

Închisurile sînt o succesiune de forme rotunde și plate asemănătoare, rezultînd din învîrtirea aceluiași fir de șuită, dar dispuse pe două șiruri, de o parte și de alta a unei linii șerpuite. Încadrate de tighele paralele, șirurile de găitane drepte mărginesc simetric pe cele ondulate. Șirurile late de găitane drepte încadrînd pe cele împletite în spic de grîu, ca și *popciile*, *tighelele* și *închisurile*, sînt elemente care pun în relief ornamentele principale: *cîrligele*, sau *crecuțele*, *florile înalte*, *florile amali* etc.

La nădragii schilărești cei mai simpli, cusuți din *aba* sau din postav alb de Azuga, intră în compunerea ornamentului, pe lîngă șirurile de găitane negre, drepte și împletite în spic de grîu și cu *oicioare* de jur împrejur: *gheare*, *popcii* și *floricele* la buzunare; *floarea călărașilor cu popcii*, *colțulețe* și *gheare* la ghizde; *crac* sau *crecuțe* la crăpătura de la *șliț*, jos la crac deasupra tiviturii din brînași, împletiți ca spicul grîului [1].

La alte exemplare ornamentarea este și mai bogată, motivele mai divers și mai complicat combinate.

La ghizde, după conturul acoperit cu *bruma*, găitan răsucit — element compus din trei fire de găitan împletit, între două șire de cîte trei găitane paralele, urmează *popcii*, două *tighele* din șuită și *floarea amali* — ca un strugure cu vîrful în jos, alcătuită din opt *ovale* — roți cu diametrul din ce în ce mai mic, aranjate în ordinea descrescîndă a mărimii, de sus în jos. Toate sînt înconjurate cu *tighel* din șuită care se înnoadă la fiecare *oval*. Urmează un rînd de *colțulețe*, iar sus, deasupra celor două roți mai mari și jos la vîrful florii, sînt brodate *gheare-ntoarse-n cap*.

Buzunarul aplicat este *îngăitănit* pe contur cu o grupă de nouă găitane — trei drepte, trei împletite și iar trei drepte; urmează *popcii*, două *tighele* din șuită dreaptă, *unghișoare* către spate, *colțulețe* jur-împrejur. Jos la mijloc o *gheară-ntoarsă-n cap* și sus tot un fel de gheare-ntoarse-n cap, două așezate față-n față spre părțile laterale.

Un element de legătură dispus orizontal pe tur, între cele două buzunare, este constituit din *doi craci cu trei ciocuri*, *cu preîntîlnire*. *Îngăităneala* la fund are la mijloc un *oval*, o roată, din două găitane drepte, în afară

[1] Grigore Balica, croitor, Tg.-Jiu, 28. V. 1953.

un *tighel*, un rînd de *colțulețe*, *o gheară din craci cu sfîrc*, *bruma* — găitane împletite între două grupe neîmpletite, un *tighel*, *colțulețe*, așezate pe cusătură la încheietura *feților* cu *clinii*, pînă jos la *șliț*. În jurul ghetei avem *bruma*, iar jos la crac *popcii*, două *tighele*, un *închis* și încă două *tighele*. La șliț doi *craci*, unul în partea cu ghizda, altul pe clin, *craci cu șapte ciocuri și un sfîrc*, *un fel de ciocuri cu ochi de pasăre*. Jos la prima deschizătură a *ciocului* sînt brodate nouă *ovale*, unul mai mic, altul mai mare și popcii [1].

Același drum l-a urmat în complicarea motivelor ornamentale de la simplu la compus și vesta bărbătească — atingînd punctul culminant cu vesta schilărească.

Vestele pot fi *albe*, adică simple, fără ornamente dar pot fi și *încărcate* adică împodobite cu ornamente. Croite din dimie, postav de Azuga sau aba, ele au trei părți componente: doi piepți cu două sau trei buzunare și un spate, puțin răscroit jos la mijloc. Vestele sînt fără mîneci. Cele mai recente sînt croite cu reverul din bucată. Pe margini de jur împrejur, inclusiv în jurul scobiturilor pentru mîneci, și al buzunarelor, pe cusătura piepților cu spatele, este plasat galonul de un centimetru sau un centimetru și jumătate lățime — *pus găitan de jur împrejur* — mărginit de șuită tot neagră cu *floricele scunde*. La buzunare avem găitan împletit — cinci împletite între două șire drepte — unul *bruma* la margine și *șerpe* [2]. În spate se află *floarea cu doi melci* jos și alta asemănătoare sus, așezată cu vîrful în jos. Alături de cusături sînt doi *craci* și la colțuri patru *craci*.

Vestele de purtare, cusute din dimie, erau ornamentate mai simplu, ícu brînași lucrați în casă. Cele de sărbătoare, din postav fin sau aba albă, sînt bogat împodobite cu flori din brînași și șuită neagră. *Suică cu brînași de jur împrejur și la mînici*, *la posnări*, *un șerpe pînă sus să-l muște de gură;* la margini *șetrane* și între ele *pișatul boului;* un *șetran* peste umăr făcut un fel de *opt;* pe spate doi *brazi* în formă de săgeți, unul în sus, altul în jos; șetran cu șuită și cu brînași în curbă pînă subsioară, o singură funie sucită în formă de *pupișori*, în formă de *oni*, care se fac și la pieptar; *chei* sau *cîrlige cu colțuri* [3].

---

[1] Ion N. P. Tilivea — croitor, Hurezu, Schela 26. VII. 1952.
[2] Matei Vlădoiu, croitor, Arcani, 27. VIII. 1950.
[3] Paraschiva și Dumitru Popeangă, 26 și 34 ani, Leleşti, 2. VII. 1952.

Apar astfel ca ornamente pe vesta bărbătească, pe lîngă rîndurile late de găitane împletite și drepte, la piept: *ochiulețe*, *păpculițe*, *picioarele de furnigă*, *floricele pe tighele drepte* și *colțulețe; cîrlige* și flori mari, *brazi* sus și jos pe spate; *semiluna*, *floarea mare cu cîrlige* și *șarpele* pe buzunare.

La vesta schilărească se brodează în plus *sălchiile* compuse din *peletic* și trei *închisuri*.

Un *peletic* este un ornament complex, lucrat cu ibrișin colorat pe catifea neagră. Două tighele din ibrișin colorat, ca un carou dreptunghiular mult alungit, un tighel maron, altul albastru deschis. La colțul de sus al caroului dreptunghiular este brodată, cu ibrișin galben sau *roșietic* (portocaliu), o *jumătate de soare;* urmează *floricele înalte*, cu ibrișin de diferite culori, alternînd una cu roșu, alta cu galben, albastru, portocaliu și verde.

Cele trei *închisuri* sînt realizate astfel:

Închisul întîi — o serie de volute din șuită neagră pe postav roșu; servește ca element de încadrare pentru o serie de flori cusute din ibrișin, *formatul semilunei*, colorate în roșu, verde, alb și albastru.

Închisul al doilea — pe postav albastru sînt brodate floricele ca *semiluna*, alternînd pozițiile, cu deschiderile curburilor în sus și în jos și alternînd culorile: roșu, verde, alb, albastru.

Închisul al treilea — o serie de volute cusute din șuită neagră pe postav alb, iar în goluri floricele brodate din ibrișin colorat: roșu, albastru, verde și galben.

Compozițiile sînt remarcabile prin finețea broderiilor, gingășia și eleganța formelor și desăvîrșita armonie a culorilor.

Peleticul și *închisurile* alcătuiesc complexul decorativ care împodobește de sus în jos cele două aripi ale piepților. Între închisuri sînt intercalate trei grupe de cîte șapte găitane negre, trei împletite în spic de grîu între două perechi de șiruri drepte.

Urmează galonul în trei șiruri colorate în roșu, galben și albastru — produse de fabrică, avînd diferite motive colorate pe ele; apoi un rînd *popcii*, două *tighele*, un rînd de *floricele mici* în jurul gîtului, după cap, în scobiturile mînecilor, pe linia de încheiere a spatelui cu piepții.

Pe piepți, către colțurile de jos, mai sînt brodați doi *craci* așezați unul cu fața în jos, altul cu fața în sus, avînd capetele extreme orientate către

buzunare. Pe spate, către părțile laterale jos, mai sînt cusuți cîte doi *craci cu patru ciocuri în sus* și doi la scobitura mînecii cu *ciocul în jos*.

Buzunarul este compus ca un *cap de broască* cu doi ochi și gură, conturat din găitan negru pe postav roșu și albastru. Un ochi apare roșu, altul albastru. Imaginea este foarte expresivă. Ornamentul este compus din două găitane drepte, un rînd de *popcii*, două *tighele* și *floricele*. Deasupra capului de broască se întinde pe piept în sus un *șarpe cu craci*, *șarpele care s-ar băga cu capul într-o scorbitură*, sau *șarpele care ar mînca o broască!* Pe buzunar, sub capul de broască, decorul este completat cu un alt ornament principal, reprezentînd *semiluna* cusută cu ibrișin roșu pe catifea neagră, iar în mijlocul semilunei este brodat cu galben o *jumătate de soare — soarele la răsărit*.

În jurul soarelui sînt radiații din ibrișin colorat în albastru, roșu, galben, și portocaliu, reprezentînd *curcubeul*.

În mijlocul spatelui, sînt plasate două *flori pe roate*. Una se ridică în sus de la *crestătura* vestei, alta coboară în jos de după cap. Ele se întîlnesc la mijloc cu doi *craci*. Cea cu vîrful în jos este alcătuită din două *ovale* — roți mari, cîte trei *melciuri* dispuse pe două șiruri din ce în ce mai mici și între ele, ca elemente de legătură, niște *peniță întoarse-n cap*. Floarea se termină cu un *crac cu cioc*, cu *peniță întoarse-n cap*. Ea reprezintă un *brăduleț*. La roți sînt cîte trei *peniță întoarse-n cap*, două laterale și una dreaptă la mijloc.

Floarea de jos, în mijlocul spatelui, este compusă la fel. Roțile sînt alcătuite din unghișoare, iar pe dunga dinafară au *oiele*, (ovale) — o serie de rotițe mai mici. Între roți se ridică *tulpina bradului*. *Peniței întoarse-n cap* reprezintă *crecile bradului*. În ansamblu motivul reprezintă *un brad ca pe movilă*, *pe munte*, *din vîrful muntelui răsare un brad*. Și cele două *ciocuri* reprezintă *niște păsări în vîrful bradului*.

În sfîrșit, evoluția cea mai interesantă în ceea ce privește îmbogățirea și complicarea ornamentelor în compoziție o oferă mintanul.

Haină simplă din dimie albă, lungă pînă peste șolduri, ușor lărgită prin clini la subțioară, cu guler drept și înalt, cu mîneca largă, cu șnur la gît, mintanul obișnuit este împodobit cu un șiret negru în linie dreaptă așezat pe margini și puțin șerpuit la guler. Un tip mai recent prezintă modificări remarcabile în croială, el are revere și bogate ornamente în negru, ca cel de la Bibești — numit *mintan sibienesc*.

Mintanul schilăresc, cusut din postav fin sau aba albă, prezintă ornamentica cea mai complicată. Este opera exclusivă a meșterilor specializați, realizată printr-o muncă migăloasă care durează pînă la 60 zile pentru un meșter calificat. Vom adăuga și faptul că este o muncă chinuitoare prin poziția închircită în care este silit să stea meșterul — turcește, cu picioarele strînse, încrucișate sub corp, tot timpul lucrului.

Elementele compoziției ornamentale sînt în general cele pe care le-am întîlnit pe *vesta schilărească*, îmbogățite însă cu altele noi, atît în ceea ce privește motivele sau formele ornamentelor, cît și în ceea ce privește gama coloristică.

Ca materiale pentru ornamentare se folosesc: găitanele, șuita și galonul de fabrică, în culorile: negru, alb, roșu, galben, cafeniu; fir subțire de ibrișin, în culorile: alb, galben, roșu, albastru și verde; catifea neagră, postav albastru și roșu.

Dispoziția ornamentelor acoperă aceleași zone ca la vestă cu adăugarea unei compoziții speciale pentru mînecă — deasupra manșetei.

De jur împrejur avem găitan împletit în spicul grîului între două perechi de găitane în șiruri paralele, găitan sucit — *bruma* și *popcii*, *tighele drepte*, *floricele scunde* și *flori pe roate cu melci*, care constituie *încărcătura florii*.

Pe piept, de la margini spre mîneci, unde se plasează ornamentul cel mai complex, după primul element compus din găitane drepte și împletite, se succed alternativ, în zone policrome și în negru, următoarele unități decorative, care se repetă de cîte trei ori fiecare: — un închis cu floricele din ibrișin colorat; — un găitan împletit între două șiruri drepte, în negru; — o jumătate de rînd cu *semiluna* din ibrișin colorat; urmează apoi trei găitane împletite și patru drepte, în negru; șiruri paralele de găitane colorate: roșu, galben, albastru, negru și cafeniu; un șir *popcii* cu *tighele* și în sfîrșit un rînd de *floricele înalte* în negru pe alb.

Buzunarul în formă de *potcoavă* este conturat printr-o grupă de șase găitane paralele care închid ornamentele brodate cu ibrișin colorat: — *rotițe și un strîmb lîngă ele*, în roșu, albastru, galben și mov; două *puncte* albastre mai mari din postav — ochii broaștei — înconjurate de *popcii*, *tighele* din șuită dreaptă și *colțulețe în negru. Șarpele pornește din buzunar cu doi melci, care pleacă învîrtindu-se pe piept în sus*, făcuți din șuită neagră

și *popcii întoarse;* la fiecare cotitură a șarpelui se află cîte un *crac* iar la vîrf niște *limbi întoarse.*

Ornamentul complicat de pe mînecă este alcătuit din găitan răsucit, — *bruma* — în ordinea obișnuită — două drepte, trei împletite și două drepte; postav negru pe care este făcută *încărcătura* cu floricele din ibrișin colorat, după care se repetă alternativ, de cîte trei ori fiecare: găitanul împletit între două șiruri drepte, în negru și închisul cu *semiluna* din ibrișin colorat; urmează apoi *tighele* negre pe postav alb; un *închis*, și el din suitaș negru; trei găitane împletite între două perechi drepte; *popcii* și *tighele drepte*; *colțulețe* în mijlocul mînecii și *floarea călărească*, *ascuțită*, conturată din găitan, avînd în mijloc flori brodate cu ibrișin colorat; de jur împrejur în vîrful florii sînt *melci*, *popcii întoarse-n cap și peniță* [1].

Celelalte ornamente pe piept, pe spate, dispuse în zonele indicate la vestă, au elemente componente complicate, dar sînt asemănătoare.

---

[1] Ion N. P. Țilivea, croitor, Hurezu-Schela, 26. VII. 1952.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

COJOACELE ȘI ORNAMENTAREA LOR

Blana oilor a fost de multe veacuri sursa principală pentru îmbrăcămintea de iarnă. Argăsită în casă și mai tîrziu la meșteri specializați, ea a fost folosită din timpuri îndepărtate pentru cusut pieptare și cojoace de diferite forme și mărimi, purtate ca haine călduroase de toate zilele și de sărbătoare. Cunoștințe tehnice elementare au fost folosite de crescătorii de oi, în toate satele regiunii pentru prepararea blănurilor și confecționarea hainelor necesare familiilor proprii. Mult mai tîrziu și cu deosebire în satele de munte, unde creșterea oilor ca ocupație de bază a luat o mare amploare, s-a produs încetul cu încetul specializarea unor meșteșuguri — ceea ce a înlesnit dezvoltarea cunoștințelor tehnice folosite la prelucrarea blănurilor, confecționarea hainelor și ornamentarea lor.

Albe sau *încărcate*, simple sau înflorate artistic, pieptarele fără mîneci sînt de mai multe tipuri:

a. înfundate, croite dintr-o singură blană, tăiată parțial în două — față și dos — încheiate pe umărul și subțioara stîngă;

b. cu gura-n piept, *crepate* sub bărbie sau mai către dreapta, desfăcute puțin sus pentru a înlesni îmbrăcarea pe cap;

c. crepate pe piept, compuse din doi piepți și un spate, asemeni vestelor din dimie; *se-ncheoră în copcii.*

Cojoacele sînt totdeauna crăpate în față pînă jos, croite din cinci bucăți: doi piepți, un spate, două mîneci. Se încheie cu două șnururi, din iră albă sau meșină colorată, împletită, numite *curmețe.*

Cojoacele sînt de două tipuri deosebite:

a. Cojoc scurt, pînă peste șolduri, croit din cinci blănițe de miel;

b. Cojoc lung, pînă la glezne, cojocul ciobănesc, croit din 5—7 și chiar din 9 blăni mari de oaie sau de berbec.

Tipurile în croială și mai ales sistemele în ornamentare diferă după sate și după centrele de confecționare. Unele exemplare, cumpărate din tîrguri, sînt confecționate în centrele de cojocari sibieni și făgărășeni: *pieptare înfundate*, ornamentate cu iră și lînă colorată, cu o floare-n piept și cîte două, trei sau patru buzunare pe care se află de obicei numele lucrătorului sau al purtătorului și anul confecționării.

Întîlnim apoi produsele meșterilor cojocari care au învățat meșteșugul direct în zona Sibiului — ca cei de la Polovraci, sau indirect, prin intermediari, ca cei de la Roșia de Sus, Porcenii de Jos etc.

Caracterele specifice în arta cojocăriei din zona Jiului de Sus, exprimate în măiestria broderiilor și în delicatețea gustului pentru armonizarea originală a culorilor, într-o tonalitate caldă, veselă, senină, le găsim la cojocarii din Leleşti, centrul cel mai important de cojocărie din această regiune, unde s-au lucrat tot felul de pieptare și cojoace, simple și ornamentate.

Tehnica ornamentării a evoluat aici foarte mult, trecînd în timp prin diferite sisteme, în faze succesive:

a. Cu iră, colorată sau în *cosoaie*, ornamentele fiind cusute cu șuvițe înguste din piele de oaie colorată în alb, roșu, negru, galben, verde și albastru (au existat meșteri specializați în tăbăcirea și vopsirea meșinei în diferite culori, ca cei de la Stolojani);

b. Cu broderii cusute din lînițe, mătase și ibrișin colorat, produse pe loc sau fabricate. Ornamentele erau multicolore și cu mai multe motive florale;

c. Cu aplicații din meșină neagră sau cafenie pe blană albă, meșina aplicată fiind crestată în cele mai variate forme;

d. Cu aplicații din iră albă și meșină neagră pe blana vopsită în cafeniu (Baia de Aramă).

La ultimele două sisteme, mai expeditive, practicate în ultimii cincisprezece ani și care se extind în prezent, ornamentarea se face prin aplicații de flori tăiate din iră albă și meșină colorată, găurite cu potricale și încrestate cu foarfecele în diferite forme: în *opturi* pe margini, de jur împrejur; flori mici pe colțuri și la piept sub bărbie, doi *șerpi* pe piept

V. *Pieptar femeiesc. Lelești, Tg.-Jiu.*

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

VI. *Cojoc bărbătesc. Leleşti, Tg.-Jiu.*

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

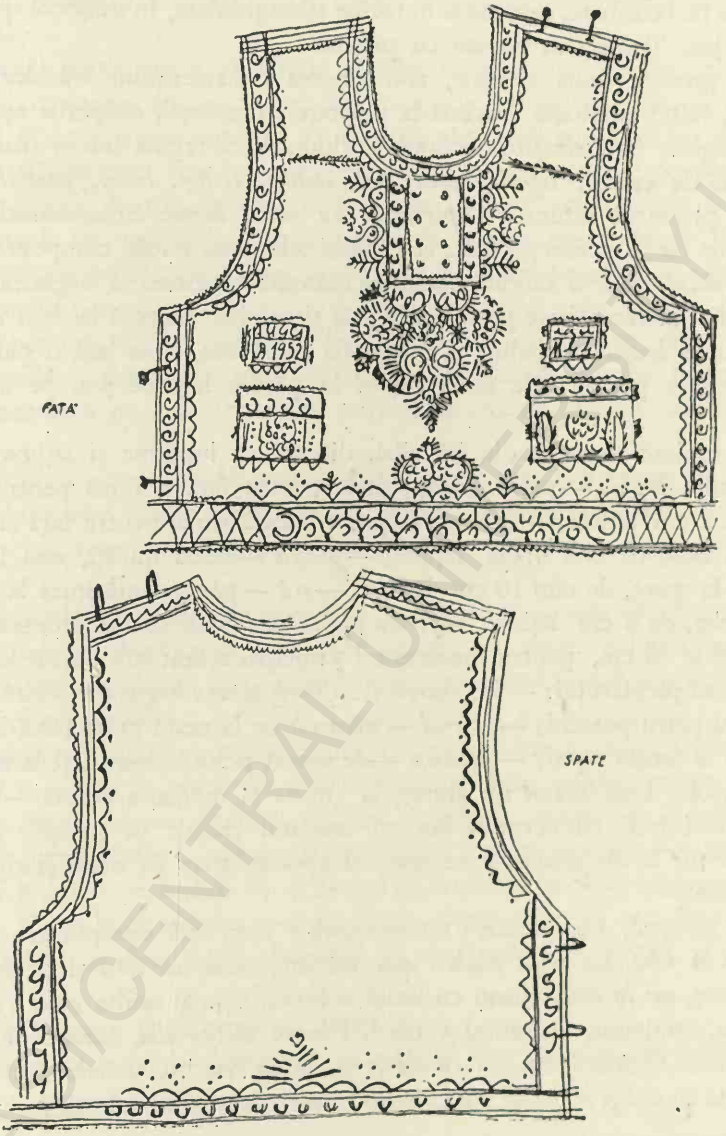

45. *Desenele cojocarului*

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

mai sus de buzunare, flori mari în forme triunghiulare, în mijlocul spatelui sus și jos. Toate sînt cusute cu mașina.

La primele două sisteme, compunerea ornamentului s-a dezvoltat treptat, luînd amploare maximă la pieptarele femeiești, acoperite aproape în întregime cu elemente decorative, rînduite cu regulă într-o frumoasă armonie de culori: *tighele*, *cotele*, *oni*, *steluțe*, *cîrlige*, *brazi*, *păsărele* etc.

La pieptarul înfundat — *pieptarul cu guler*, fazele ornamentării sînt legate de fazele confecționării: se croiesc cele două bucăți componente — *fața* și *dosul*, dintr-o singură blană; se măsoară lungimea și lărgimea după persoană; se răscroiește gura sus la *față* și o mică curbură la dos: se taie răscroitura *brațelor* o palmă și un lat de mînă sus, și se lasă o palmă și trei degete pentru cele două *colțuri* în părțile laterale jos, pe ambele bucăți.

Se croiesc *tasmalele* din iră albă, diferite ca lungime și lățime după destinație: *brațele* — patru bucăți, două pentru față și două pentru dos, de cîte 2 cm lățime; — *colțurile* — patru bucăți, două pentru față și două pentru dos, de cîte 4 cm lățime; — *poalele* — două bucăți, una la față și alta la spate, de cîte 10 cm lățime; — *ecă* — pentru întăritură la spate, după cap, de 8 cm lățime; — *forma pieptarului* — de formă dreptunghiulară, 20 × 15 cm, pentru ornamentul principal așezat sub bărbie și indicînd gura pieptarului; — *buzunarele* și *capacele pentru buzunare* — cîte două, trei sau patru perechi; — *gulerul* — măsurat de la ceafă peste falcă la bărbie, *ca să încapă capul;* — *umerașe* — de așezat peste îndoituri și la înnădituri, acolo unde blana nu ajunge la forma și mărimea cerută — *florile*, *scrise* mai întîi cu cerneală sau cu creionul chimic pe șuvițele de iră albă, croite la dimensiunile necesare și apoi brodate cu mîna și tighelite cu mașina.

În general, compunerea ornamentelor este mai complicată și mai bogată la *față. La piept poala e mai încărcată — oni cu cotel* și pe *brațe* și pe *colțuri*, *oni la rînd*, cusuți cu lîniță colorată în mai multe *mode:* negru, cafeniu, stînjeniu, vișiniu și verde [1]. *Floarea pieptarului*, ornament principal, este alcătuită din *oni cu bobițe și steluțe*, iar buzunarele sînt ornamentate cu *cîrlige și steluțe* sau cu *rotițe și bobițe*, alternînd culorile în: negru,

[1] Constantin Gr. Mărcău, cojocar, 53 ani, Leleşti, 29. VII. 1952.

cafeniu, stînjeniu și galben. La unele exemplare predomină negrul și cafeniul.

Fiecare motiv apare în culori variate, armonizate cu cele din jur.

Pe buzunarele de sus se brodează numele lucrătorului sau al purtătorului și anul confecționării. Aceleași motive policrome în *oni* și *cotele* din lîniță colorată sînt brodate pe toate celelalte *tasmale:* pe poale, *la spate*, *colțurile*, *brațele*, *capacele la buzunare*, *gulerul*, *umerașele* de acoperit înnăditurile sau cusăturile. Se trag apoi cu mașina *tighele* drepte și *cotele* șerpuite care încadrează motivele brodate pe toate *tasmalele* cu elemente mai bogate pentru *poala din față* la care sînt trase patru *tighele* și două *cotele*, precum și o ghirlandă de *opturi*, o succesiune de curburi semicirculare, despărțite prin *peniță* sau frunzulițe. Forma pieptarului este conturată pe ambele laturi prin două *tighele* drepte și un *cotel* șerpuit.

Marginile interioare la tasmalele de contur, cele inferioare la capace și la buzunare, cele exterioare la forma pieptarului, sînt apoi încrestate cu foarfecele într-o succesiune de semicercuri egale, numite *merișoare*.

Tasmalele astfel brodate și cusute sînt lipite cu *cir* sau *ciriș* [1] pe locurile indicate, și după ce se usucă, sînt *arnigite* sau cusute cu liniță neagră.

Arnigeala se face în mai multe modele, fiind mai simplă sau mai complicată după nevoie:

arnigeală în opturi — o succesiune de curbe semicirculare; — *arnigeală dreaptă cu cîrlige* — grupe de cîte trei cîrlige mici înșirate pe un fir de lînă, la două degete distanță. Se face la părțile laterale și la buzunare jos, cu patru cîrlige; — *arnigeală cu mufturi* sau *cu mofturi* — o serie de noduri înșirate pe același fir — drepte și multe — folosite la *forma pieptarului*, jos și la buzunare; — *arnigeală cu cîrlani* — un fir care șerpuiește, ondulînd cu noduri largi, alternînd pe două părți — folosită la părțile laterale.

Se scriu apoi și se brodează *florile*.

Sub *forma pieptarului*, *arnigeala cu mufturi* este *scrisă floarea mare*, alcă-

---

[1] « Cir » sau « ciriș » — material folosit la lipit ira pe piele, din făină de grîu, amestecată bine cu apă rece, fiartă și răcită.

tuită din cinci *ocheşele* avînd la fiecare dintre ele cîte un rînd de *peniţe* sau frunze; două *cîrlige*, două *ocheşele* mai mici cu *cornuri*, iar la vîrful din *peniţă*, adică o frunză în afară, între *cîrlani*, sînt *cîrlige cu steluţe* şi *brăduleţi*.

Floarea din poala feţei este compusă din două *ocheşele* şi *coaste cu bobiţe* iar vîrful dintr-o *peniţă* sau o frunză.

Pe laturi, la *braţe* şi la *colţurile feţei* sînt brodaţi de jur împrejur nişte *brăduleţi* şi grupe de cîte patru *bobiţe*.

Floarea de la poala din dos este compusă din două *cîrlige*, două *ocheşele* şi vîrful dintr-o frunză, iar pe laturi *brăduleţi* şi grupe de cîte patru *bobiţe* ca şi la faţă.

Astfel împodobite, cele două părţi se prind laolaltă, jos în partea dreaptă şi sus la umeri în ambele părţi.

Gulerul ornamentat se lipeşte pe o blană de mărimea feţei, se coase, se taie cu blana şi se fixează apoi la faţa pieptarului, începînd de la crăpătura *formei pieptarului* către dreapta, jur-împrejur; se tiveşte pe margini ca şi partea superioară a buzunarelor şi marginile laterale ale *colţurilor* din stînga, cu meşină neagră, lată de 3 cm, de la care rămîne, vizibil în afară, un centimetru. Se montează apoi doi nasturi înnodaţi din iră la *colţul* din faţă şi două *chiotori* la cel din dos, la subţioara stîngă.

Există un tip de pieptar simplu, lucrat recent cu maşina. Are *iră* sau *tasma* cusută cu maşina de jur împrejur, este *arnigit* cu lîniţă colorată cu *mufturi drepţi* peste tot; are o floricică brodată în piept şi un buzunar simplu; este încheiat şi tras numai la maşină; crăpat în faţă, se încheie pe piept cu copci şi este tivit cu meşină neagră de jur împrejur.

Din punctul de vedere al tehnicii folosite la ornamentare, avem deci două sisteme: — pieptare cusute cu mîna; — pieptare *pescăreşti*, cusute cu maşina.

Cojocul scurt este croit din cinci blănite de miel — *două-n piept, două-n mîneci şi una-n spate*. Toate bucăţelele care se taie la croială, *gîrtiţa*, picioarele, peticele care se răscroiesc la scobitură, la guler, la mîneci se folosesc la *legarea blănurilor*. A şasea blăniţă de miel, neagră, frumos încreţită, se foloseşte pentru încadrat haina de jur împrejur, la piepţi, la poală, la guler şi la mîneci, cu o bantă neagră, aşezată cu blana în afară, lată de cinci-şase cm, numită *zagara*.

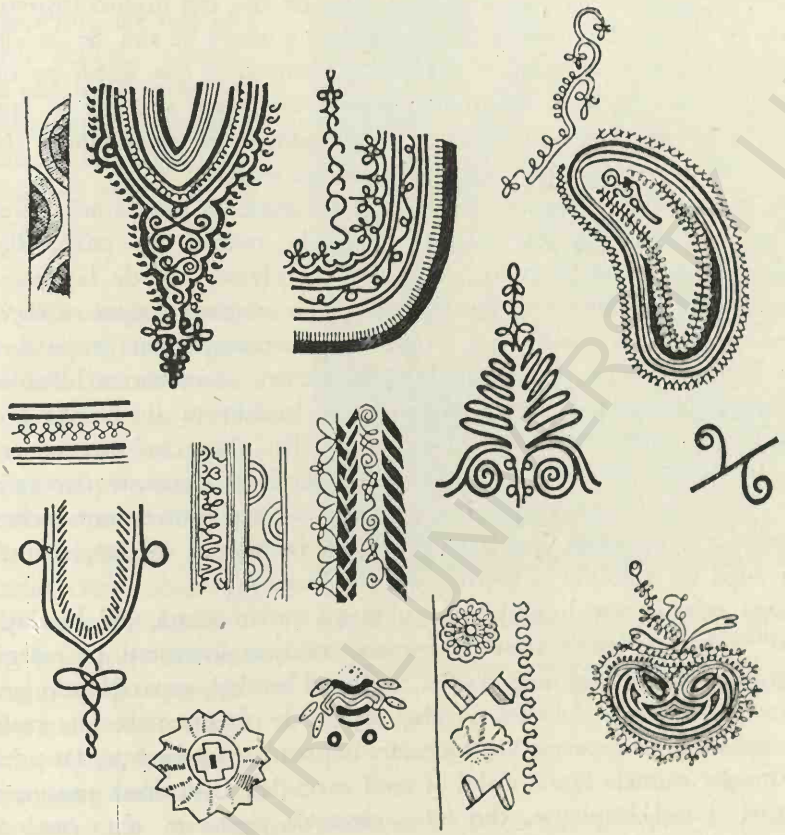

46. *Ornamentarea în portul bărbătesc*

Tasmalele pentru piepți, mineci și poale, se croiesc din iră albă, se brodează cu *oni* din liniță în diferite culori: negru, verde, cafeniu, se trag la mașină cu linii sau *tighele* drepte și *cotele* șerpuite, se încrestează pe margini cu foarfecele în *colțișori* rotunjiți sau *merișori* și se lipesc împreună cu

BCU Cluj / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

zagaraua pe zonele indicate. Sînt apoi cusute cu lîniță neagră. Se arnigește cojocul cu *arnigeală dreaptă cu mofturi*, serii de cîte trei noduri înșirate pe același fir, la zece împunsături (2 cm) distanță o grupă de alta. Se brodează *bobițele* colorate pe *merișori*, se *scriu* cu cerneală și se cos florile pe blana cojocului, trei mai mari alternînd cu cinci mai mici, rînduite în lungul piepților. *Florile mari* sînt alcătuite fiecare din două *cîrlige*, două *steluțe* și cîte un *brad;* cele mici dintr-un *brăduleț* sau *brăzișor*.

Pe încheietura cojocului, la piept și la spate, se pun două tasmale. Colțurile — brodate și ele cu *oni*, trase la mașină cu patru *tighele* drepte și două *cotele* șerpuite, sînt și ele arnigite: cea de la spate cu *merișori, bobițe* prin merișori, cea de la piept cu *arnigeală dreaptă cu mofturi*.

Cei patru *brazi* brodați pe cojoc sînt distanțați prin grupe de cîte patru *bobițe* în culori. Peticuțele înnădite pentru completarea blănurilor, înnăditura din spate, cusătura de pe umeri, înnăditura din colț la poale, cea de la subsuoară, sînt de regulă așezate simetric, chiar cînd nu este nevoie și acoperite cu tăsmăluțe ornamentate cu aceleași elemente decorative: *oni, tighele* drepte, *cotele* șerpuite, *arnigeală cu mofturi*. Mîneca este încheiată cu lînă, iar încheietura acoperită cu tasma netrasă la mașină, cusută cu mîna după ac, folosind și năprîstogul (degetarul).

Gura mînecii este împodobită cu tasma ornamentată, *oni* brodați în culori, tighele și cotele trase cu mașina, merișori încrestați pe margine, arnigeală cu bobițe colorate și apoi trei brazi brodați, separați prin grupe de cîte patru bobițe colorate. Același sistem de ornamentare este realizat pe buzunare și pe capacele lor, încheiate împreună cu *prim roșu*, iar printre flori brodat numele lucrătorului și anul execuției. Cele două șnururi sau cheotori lungi, împletite din *iră — curmețele împletite din curele* sînt prevăzute la vîrfuri cu ciucuri numite *murse*, făcute din lîniță colorată. Pentru mai multă rezistență, ele sînt întărite la guler prin două bucățele de iră. De obicei nu sînt folosite decît ca podoabă — *Cînd e omul fudul nu se mai încheotoră cu curmețele; se-ncheotoră cu un nasture scurt și cheotoare; lasă curmețele libere pe piept să se vadă!* [1]

Ca haină, acest tip de cojoc este foarte atrăgător prin frumusețea croielii simple, prin gingășia motivelor decorative, prin eleganța formei

[1] Niculae P. Negară, 55 ani, cojocar, Lelești, 29. VII. 1952.

și prin finețea desenului în compunerea ornamentelor, dar mai ales prin delicata armonie de culori. El întregește ansamblul portului bărbătesc de sărbătoare, dîndu-i prestanță și eleganță.

47. *Detaliu de ornamente de pe un mintan schilăresc: pe buzunar motivul « cap de broască și șarpe », pe mînecă « floarea călărească ». Găitane și suitaș negru, ibrișin și mătase colorată: albastru, roșu, galben și verde.*

Din această analiză în detalii a elementelor folosite în ornamentarea nădragilor, vestelor, mintanelor schilărești, a pieptarelor și cojoacelor bărbătești de sărbătoare, putem reține cîteva observații de caracter general:

1. sensul evoluției compoziției ornamentale merge de la simplu la complex, la însumarea unui număr din ce în ce mai mare de elemente decorative, în motive și culori tot mai variate — de la decorul simplu la compoziția din ce în ce mai complicată;

2. motivele ornamentale, simple sau complexe, nu sînt forme abstracte sau arabescuri fanteziste de forme întîmplătoare, ci au întotdeauna drept corespondent un obiect, o ființă sau o imagine reală din lumea înconjurătoare;

3. ornamentarea diferitelor piese de port urmărește realizarea unei compoziții ornamentale unitare, într-un ansamblu armonios de forme și culori. De aceea gradul și sensul evoluției ornamenticii diferitelor piese componente ale costumului se realizează concomitent. Ele corespund

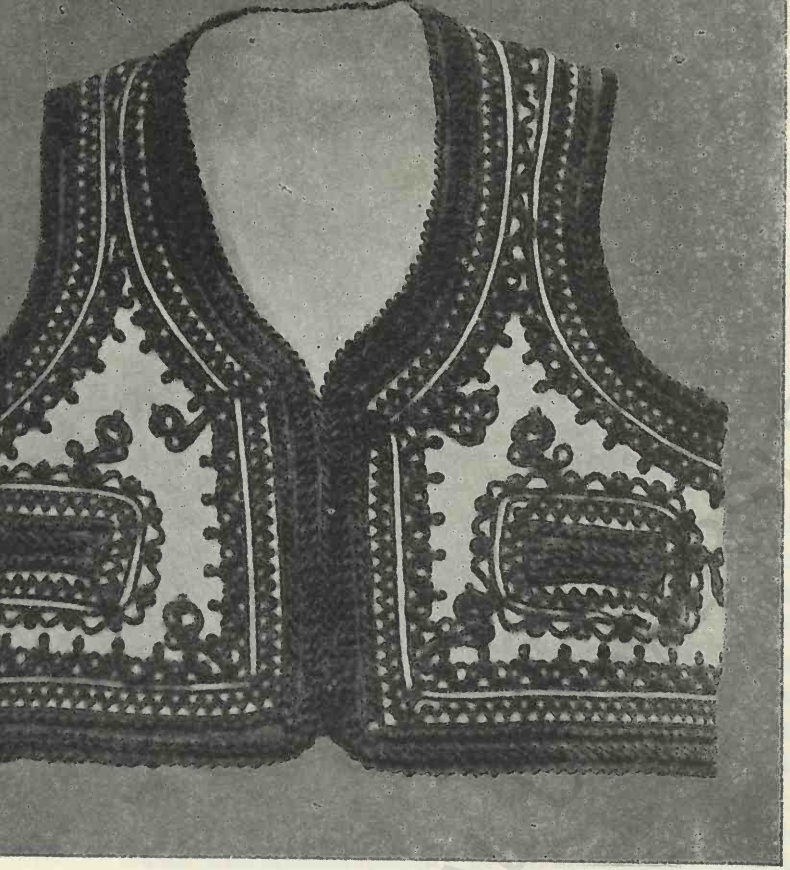

48. *Vestă schilărească ornamentată cu găetane și șuițaș negru — fața.*

întotdeauna unele cu altele. Așa, de pildă, evoluția ornamentului la nădragi corespunde cu cea a cămășilor: cămașa din tort, cu cuptug, s-a purtat cu cioarecii lipsiți de ornament; cămașa cu platcă și bertiță, din cînepă cu bumbac sau numai din bumbac, lucrată cu șabace, corespunde nădragilor ornamentați cu amnar; cămașa cu broderie bogată în fir de mătase lucitoare s-a purtat cu nădragii schilărești împodobiți cu cel mai complicat și bogat decor ornamental;

4. specializarea a asigurat dezvoltarea unor sisteme și compoziții ornamentale complicate, executate cu multă măiestrie artistică;

5. meșterii au adoptat materiale noi și au încercat să redea tablouri mai complicate, într-o gamă de culori mai bogate. În motivele de inspi-

49. *Vestă ornamentată cu găetane și suitaș negru și brun — spatele.*

rație tot mai numeroase, imaginile sînt redate cu realism: broasca, șarpele, soarele răsărind, semiluna, florile, brazii, păsările, curcubeul etc. Elementul decorativ ornamental care împodobește îmbrăcămintea capătă dinamism și viață, ca părțile componente ale unui singur tablou viu.

Aceste compoziții ornamentale decorative s-au dezvoltat treptat, reflectînd în structura lor istoria vieții poporului, între care și unele reflexe ale dominației turcești din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, înregistrate în materiale ca aba, găitan, în termeni ca bruma, peletic, și în motive ornamentale ca semiluna, popciile, închisul.

Ele indică astăzi urmele unor influențe orientale care s-au exercitat în trecut asupra artei noastre populare.

PORTUL POPULAR CA DOCUMENT ETNIC ȘI SOCIAL

Drept concluzie putem spune că portul popular este un capitol important al artei decorative. El este mai direct legat de ființa noastră decît arhitectura. Nevoia de a apăra corpul și de a da prestanță înfățișării omului este exprimată în compunerea și în croiala costumului. Piesele de îmbrăcăminte și decorul lor sînt armonizate într-un ansamblu unitar. Acoperămîntul capului de pildă — căciula sau marama — nu are numai un rol protector, ci și acela de a întregi costumul încadrînd fața într-un anumit fel. Același lucru trebuie spus despre felul și stilul încălțămintei, legată și ea de restul celorlalte piese de port. În costum este exprimată înțelegerea unei orînduiri specifice a formelor, a materialelor, a liniilor în croială, a compunerii decorului și a armoniei cromatice în compoziția coloristică. De aceea costumul popular exprimă caracterul etnic prin care un popor se deosebește de altul și totodată el arată nivelul la care a ajuns gustul său pentru artă.

Stilul îmbrăcămintei cu ornamentele și podoabele sale, care au căpătat în decursul istoriei forme variate de la o regiune la alta, constituie unul dintre caracterele principale prin care noi izbutim să delimităm o anumită regiune sau zonă etnografică și în același timp să stabilim ce lucruri mai de seamă au adus oamenii din acea regiune la creația artistică a poporului nostru. În zona Jiului de Sus, precum s-a văzut, îmbrăcămintea populară a fost dusă la un înalt grad al evoluției artistice, în forme specifice. Studiind piesele de îmbrăcăminte din această parte a țării, nu ca pe o listă documentară de exemplare rare sau de fapte observate, ci ca pe un fenomen complex legat de condițiile materiale și supus evoluției istorice în forme,

în materiale, în ornamentică și în întrebuințare, băgăm de seamă că există diferențe între ele după sex, după timp și anotimp, după vîrstă, după împrejurările în care se poartă — la muncă, la sărbătoare, la horă, la nuntă, la înmormîntare — după starea materială și după categoria socială a celor care le poartă.

Costumul prezintă modificări foarte tipice după toate aceste situații. Ierarhiile, de pildă, s-au arătat și aici, prin variații cu elemente deosebitoare în îmbrăcăminte pe baza diferențelor de stare materială și de categorie socială. Aceste diferențe exprimate în îmbrăcăminte fac din portul popular și un important document social.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

LISTA DE REPRODUCERI

URME ȘI DOCUMENTE ISTORICE

1. Ctitori în port popular din biserica « Sfinții Îngeri» Pojogeni, Tg.-Jiu 1834
2. Costume de ctitori (desen tuș).
3. Costume de ctitori (desen tuș).

PRELUCRAREA MATERIALELOR FOLOSITE ÎN ÎMBRĂCĂMINTE

4. Cînepa de toamnă pusă la uscat pe gard.
5. Cînepa mai groasă de toamnă se sfărîmă cu maiul pe «proțap», apoi se trece la meliță.
6. Tunderea unui berbecuț — Satul Lunca-Vladimiru.

PORTUL FEMEIESC

7. Pe cap femeile poartă tot felul de greutăți — donițe cu apă de la fîntînă, banița și sacul cu boabe de la moară, coșul cu păstăi de la cîmp etc. Catrințele de la spate au ornamente policrome rînduite pe orizontală. Găleșoaia-Pinoasa.

8. Port de vară la muncă — cămăși albe simple, catrințe negre de lînă cu ciucuri în față, brăciri în ochiuri colorate la mijloc, cîrpă de pînză pe cap. Găleșoaia-Pinoasa.

9. Port de sărbătoare pentru fete — ciupag cu poale și zăvelcă în vergi — ornamente în forme geometrice pe mînecă. Pojogeni.

10. Port de sărbătoare pentru neveste — ornamente geometrice și florale pe mîneca ciupagului. Vladimiru.

11. Port de sărbătoare pentru nevastă — cămașă cu ciupag, vestă neagră, opreg la spate cu ornamentele în lat, în față catrință cu ornamente policrome din linică și fir dispuse în lung, cîrpă lungă de borangic, batistă cu frunze de viță. Ceauru, Tg.-Jiu.

12. Port femeiesc de sărbătoare — cămașă bogat ornamentată în negru, zăvelcă cu alesături policrome din linică, brăciri în ochiuri, cîrpă lungă din borangic. Curtișoara, Tg.-Jiu.

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

13. Port femeiesc de sărbătoare — ciupag cu poale, zăvelcă plisată — cîmpul roşu şi ornamente alese din lînică în diferite culori — brăciri în ochiuri, cîrpă lungă din borangic. Curtişoara, Tg.-Jiu.

14. Detaliu de ornament de pe o cămaşă. Curtişoara, Tg.-Jiu.

15. Port femeiesc de sărbătoare — ciupag cu poale, bogat ornamentat: alesături din bumbac negru — încreţul brodat cu alb, zăvelcă plisată — cîmpul cu roşu din rădăcină de roibă, vergulite în galben şi albastru închis, vergi mai late din bumbac alb; cîrpă lungă cu alesături din borangic, brîu lat — cîmpul albastru şi «chite» de flori colorate. Curtişoara, Tg.-Jiu.

16. Detaliu de ornament ales de pe mîneca unei cămăşi. Curtişoara, Tg.-Jiu.

17. Port femeiesc de sărbătoare — ciupag cu poale — ornamentele alese în negru şi umplute cu mărgele colorate. În faţă — cătrinţă în roşu cu ornamente policrome alese în lung. În spate — cătrinţoi cu ornamentele în lat. Cîrpă lungă din borangic şi vergulite din mătase. Bălăneşti, Tg.-Jiu.

18. Port femeiesc de sărbătoare — ciupag cu poale, catrinţe, cîrpă lungă din borangic. Ornamente florale la ciupag. Leleşti, Tg.-Jiu.

19. Port femeiesc de sărbătoare — ciupag cu poale — ornamentele cusute pe rînduri oblice — zăvelcă plisată în vergi — brîu lat cu cîmp negru şi «chite» de flori, cîrpă lungă din borangic cu alesături. Ceauru, Tg.-Jiu.

20. Cămaşă (ciupag) ornamentată cu motive geometrice şi florale în arnici roşu şi fir metalic; încreţul brodat cu alb. Zona Jiului de Sus.

21. Cămaşă (ciupag) — cu ornamente geometrice cusute din lînică verde închis, altiţă, încreţ cu alb, rîuri pe mînecă în jos — la piept două rîuri din «flori rupte». Zona Jiului de Sus.

22. Cămaşă (ciupag) cu mînecă răsfrîntă. Broderii cu arnici albastru vînăt, la un fir pe dos; încreţul alb. Zona Jiului de Sus.

23. Detaliu de ornament de pe o cămaşă; cusături cu arnici negru şi puţin roşu la ciupag: boboci, crecuţe, colţişoare; la guler şi între rîuri mari, ochi şi crecuţe (lucrată în 1880). Gruiu, Tg.-Jiu.

24. Catrinţă în vergi colorate şi alesături din «firicică».— Urma caprei este motivul decorativ principal. Iezureni-Curtişoara, Tg.-Jiu.

25. Catrinţă în vergi policrome, roşu, verde, albastru, cafeniu şi mov — ornamentele alese în motive florale din lînică şi fir metalic auriu, dispuse pe lat. Cartiu, Tg.-Jiu.

26. «Catrinţoi» din lînă roşie cu vergi şi alesături din lînică în diferite culori cu ornamentele dispuse pe orizontal. Se poartă la spate. Curtişoara, Tg.-Jiu.

27. Catrinţe pe fond cafeniu cu vergi şi alesături policrome în motive florale — în lung la cea din faţă, în lat la cea din spate. Curtişoara, Tg.-Jiu.

28. Zăvelcă în vergi şi alesături cu 12 «mode» diferite — cîmpul roşu, vergi cu alb şi alesături policrome din lînică. Bălăneşti, Tg.-Jiu.

29. Detaliu de vîlnic cu ornamente colorate. Vădeni.

30. Brăciri cu motive policrome în ochiuri. Petreşti-Bărbăteşti.

31. Maramă (cîrpă lungă) din borangic, ornamentată cu vergi, ochiuri şi alesături (prescuri, boboci). Cartiu-Turcineşti, Tg.-Jiu.

32. Maramă (cîrpă lungă) din borangic, ornamentată cu vergi și alesături în motive florale și geometrice. Curtișoara, Tg.-Jiu.

33. Maramă (cîrpă lungă) din borangic cu vergi mari și mărunte din mătase albă. Curtișoara, Tg.-Jiu.

34. Tineri în port de sărbătoare. La două dintre fete se remarcă influența portului ardelenesc din Poiana Sibiului cu șorțuri negre și cămașă «ungurenească» cu plantică. Ceauru, Tg. Jiu.

35. Vestă femeiască din dimie albă, ornamentată cu găetane și suitaș negru, în motivul «munți cu brazi» — văzută din spate. Tismana.

36. Haină albă din dimie, ornamentată cu «brînași» negri. Se poartă la vreme friguroasă.

37. Port femeiesc de iarnă cu haină albă de dimie, ornamentată cu «brînași» negri și cîrpă lungă de borangic.

38. Bătrînă în port de sărbătoare — opinci, cătrințe în vergi, ciupag cu poale, brăciri, vestă din lînă seină.

39. Port femeiesc de sărbătoare — cămașă lungă (ciupag cu poale), *fotă* din lînă neagră mult încrețită sus, ornamente grele din betea (șuvițe) de argint; bete colorate și cîrpă lungă din borangic. Diferențe tranșante de stil. Zona Filiași.

40. Port femeiesc de sărbătoare de dată recentă — ciupag cu poale ornamentat cu broderie colorată, catrințe cu alesături, cîrpă lungă din borangic. Capul Dealului. Limita de jos a Zonei Gorj.

PORTUL BĂRBĂTESC

41. Cămașă bărbătească de muncă, din bumbac și cînepă, cu cerculețe și broderii, brîu în ochiuri. Ceauru, Tg.-Jiu.

42. Port bărbătesc de sărbătoare — inimei și ciorapi din lînă, nădragi din dimie albă ornamentați cu brînași negri, brîu în ochiuri, cămașă din bumbac alb cu broderii albe, vestă din dimie albă ornamentată cu brînași negri, căciulă neagră cu fundul plat.

43. Port bărbătesc văzut din spate. Vladimiru.

44. Port bărbătesc de sărbătoare—bocanci, nădragi din dimie albă, brîu colorat «în ochiuri», cămașă albă, vestă din dimie albă împodobită cu «brînași» și șuită din lînă neagră, căciulă neagră. Hurez-Schela, Tg.-Jiu.

COJOACELE ȘI ORNAMENTELE LOR

45. Desenele cojocarului (desen în tuș).

46. Ornamentarea în portul bărbătesc (desen în tuș).

47. Detaliu de ornamente de pe un mintan schilăresc: pe buzunar motivul «cap de broască și șarpe», pe mînecă «floarea călărească». Găitane și suitaș negru, ibrișin și mătase colorată: albastru, roșu, galben și verde.

48. Vestă schilărească ornamentată cu găetane și suitaș negru — fața.

49. Vestă ornamentată cu găetane și suitaș negru și brun — spatele.

BCU LIBRARY UNIVERSITY

Planșe color

I. Cămașă (ciupag) de mireasă. Bălănești, Tg.-Jiu.
II. Catrință cu ornamente alese în lung.
III. Zăvelcă în vergi din lînă și bumbac.
IV. Brîne și brăciri. Bălănești, Tg.-Jiu.
V. Pieptar femeiesc (desen colorat). Leleşti, Tg.-Jiu.
VI. Cojoc bărbătesc (desen colorat). Leleşti, Tg.-Jiu.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUPRINS

Urme și documente istorice 5
Prelucrarea materialelor folosite la îmbrăcăminte 12
Portul femeiesc 23
Portul bărbătesc 63
Cojoacele și ornamentarea lor 79
Portul popular ca document etnic și social 90
Lista de reproduceri 93

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Responsabil de carte: Mia Prerau
Tehnoredactor: Ida Marcus
Corector: Elisabeta Renyi

Dat la cules 28.03.57. Bun de tipar 31.08.57. Tiraj 4100 ex. Hîrtie cretată de 120 gr. m.² Ft. 70×100/16. Coli ed. 6,54. Coli de tipar 6,25. Ediția I Comanda 1994. Planșe policromii 4. A nr. 6.353. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 74/76.

Tiparul executat la întreprinderea Poligrafică nr. 4, Calea Șerban Vodă 133, București — R.P.R.

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY